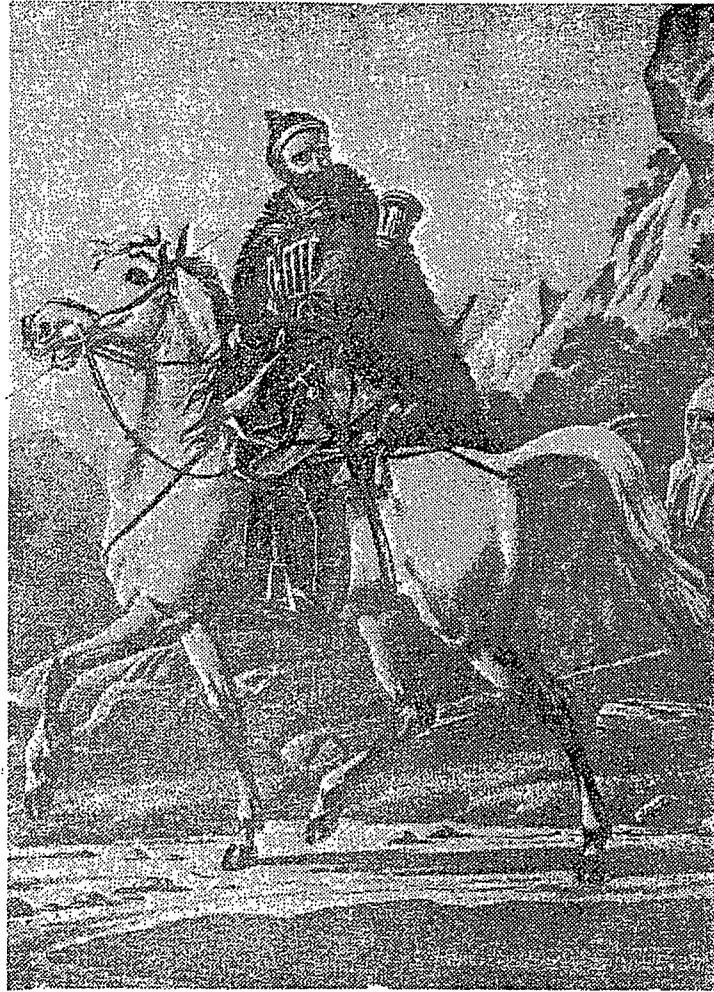

YENİ K A F K A S

Cerkas Suvarisi
Leh ressamı Al. Orlovski'nin tablosu
(1777 - 1832)

YENİ KAFKAS

ADRES

Moda Halis ef. Sokak
No. 8
Kadıköy - İstanbul
Telefon : 36 10 94

Sahip ve Başyazarı
Dr. VASFİ GÜSAR
Neşriyat Müdürü
MEHMET KETEV

ABONE ŞARTLARI

Seneliği : 9 Lira
Yabancı memleketlere
15 Lira
Fiatı : 150 Kuruş

Yıl 2. Sayı 11

İki ayda bir çıkar. Siyasî, Tarihî, Edebi

EYLÜL - EKİM 1958

İÇİNDEKİLER

Şimali Kafkasya hududunda Araplar ve İslâmiyet	Dr. Vasfi GÜSAR
Rusların Kafkasyayı ilk istilâ hareketleri	Dr. Ahmet Bedevi ATALAY
Şiir	Uğur DİPŞOV
Kafkas vahdeti, Çarlık ve Sovyet rejimleri	Fetgerez ŞÖENU
Kuzey Kafkas istiklâli ve İngiliz-Rus İş birliği	Dr. İ. ERHORN
Çerkesyada adet, terbiye ve içtimai hayat	Z. Jabagi BAJ
Büyükleri hâtırlayalım	★ ★
Kafkas Hikâyeleri	Seyin TIME
Kafkas ve Önasya memleketleri arasındaki arkeolojik rabıta	Yıldız Okyay TLİFİJ
Bir azda gülelim	Mehmet KETEV
Haberler	★ ★
25 dil-bilen Fransız Profesörü DÜMEZİL	İktibas
Hadiseler	KASEY

Şimali Kafkasya Hududunda Araplar ve İslâmiyet

Dr. Vasfi GÜSAR

Hicreti peygamberinin 22 senesinde (milâdi 647) islâm Arap ordusu Amr oğlu Emir Seraka idaresinde ve Bekir bin Abdullah ile Abdurrahman bin Rebia'nın kumandası altında İran Azerbeycanına ve oradan da Kafkasya Azerbeycanına girmiş, Şirvanı istilâ etmişlerdir. Hükümdar İsfendiyar esir düşmüştü. Ermenistan ve Gürcistan zabtedilmiş, Şimali Kafkasyanın Dağıstan kısmının cenup tarafları kısmen itaat ederek müslüman olmuşlardır. İslâm mücahitleri Gürcistan sekencesini müslüman dinine sokmuşlardı (1). Bununla beraber Gürcü kralları hanedanı zahiren yine kral oluyordular. Ermenilede kralları başta olmak üzere kısmen müslüman dinine girmişlerdi. Bütün idareciler Arap Vali ve Emirlerinin idaresinde idi. Bizanslılar bu Arap istilâsını durdurmak için hayli gayret etmişler, tam üç asır boyunca hristiyanlığı yerleştirdikleri bu mıntıkada islâmiyeti durduramamışlardır. İslâmiyetten istinkâf eden bir çok Gürcüler Mingrel dağlarına iltica etmişlerdi.

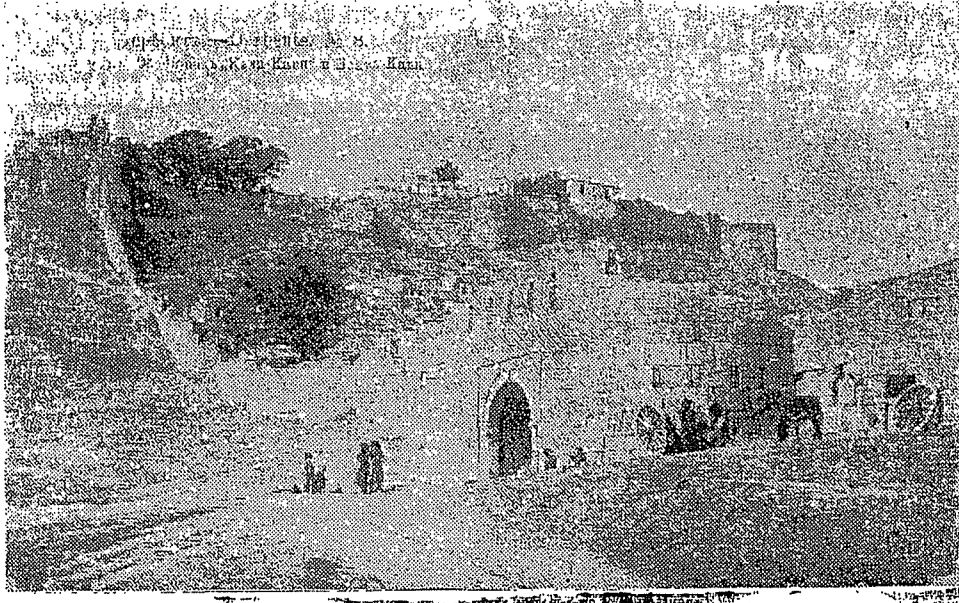
Araplar Şimali Kafkas Dağıstanında daha ilerlemek istemişlersede yerli halkın mukavemetleriyle karşılaşmışlardır. Derbent Hükümdarı Araplar ile görüşerek anlaşma yolu bulmuştu. ve (Biri Hazer diğeri Alan «Kuşha-Asetin» olmak üzere iki büyük düşman karşısında bulunuyoruz. Bunlar yalnız bizimle, sizinle değil belki bütün dünyanın düşmanlarıdır. Bunlarla kimse başa çıkamaz. Bunların hakkından yalnız biz yerliler gelebiliriz. Onun için vergi vermek yerine bunlarla uğraşmak ve sınırları korumak vazifesini bize bırakırsanız daha kârlı çıkarsınız) demiştir. (2). Hükümdarın maksadı milli müdafaanın temeli olan silâhlarını elden bırakmamak, muhafaza etmekte.

Arap kuvvetlerinin kumandanı; hükümdara ikramda bulunmuş, izaz etmiş, teklifi Halife Ömere yazacağını bildirmiş, muvafakat cevabı alınca Dağıstan vergi ve istilâdan kurtulmuş, neticeden memnun olan araplar bu usulu Kafkas dağlarında yaşayan diğer beyliklerde tatbik etmiştir. Bu sayede Araplar bu mıntikalarda, hudutta asker bulundurmaktan kurutulmuşlar. Şimal hudutlarını emniyet altına almışlardır. İslâm aleminde işte bu anlaşma ile Hazer halkının tehlikesinden kurtulmuştur. Azerbeycanda Şimali Kafkasyalıların bu tabiyesi yüzünden istiklallerini kısmende olsa kurtarabilmişlerdir (3).

Derbent Lezgilerin elinde ve İslâm ordularının hudut merkezi halinde idi. Arap - Hazer harplerinde müstahkem bir kale idi. Dağıstanın bir kısmı (doğu ve cenup) Arap idaresinde olmakla beraber di-

ğer tarafları müstakil idi. Şimali Kafkasya iki kale ile bir sed tarafından müdafaa ediliyordu. Birinci kale Aalan - Daryal (Porta Caukaza), ikincisi Derbent (Porta Kaspiac) dir. Bunlardan Dryal, Kazbek dağının yanında ve Şimali Kafkasya ile Gürcistan arasında bulunmakta, Derbentte; Hazer denizi kenarında bir iskele ve kale idi. Derbent kalesi iki kalın duvar ve bir kuleden ibarettir. Duvarların aralığı 309, yüksekliği 8-15, duvar kalınlığı iki metredir. Duvar eski zamanlarda dağlardan denize kadar uzanmakta isede hicretin 916 senesinde zelzeleden denizdeki kısmı yıkılmış ve ancak iki metresi kalmıştır. İskender seddi (4) denilen muazzam sed duvarı üzerinde Alan kapusuna kadar 300-350 kule ile korunuyordu. Hazerler Drbent kalesini, kuleleri ve seddi yıkmışlar, Araplar tamir etmişler ve yeni kuleler inşa etmişlersede Aaplar gittikten sonra, hemde epeyce bir zaman sonra Kafkasyayı istila eden Ruslar kasden bunları tamamen harabezare çevirmişlerdir. Ruslar Gürcistan ve Azerbaycana ancak Daryal ve Derbent yolu ile girmişlerdir. (bu istihkâmlar ve kaleler milâttan evvel 450 - 457 senelerinde yaşamış olan Roma imparatoru Markian tarafından yapılmıştır (5). Araplar Daryal kapusuna Babul' alan (Alan kapusu), Derbente Babülbvab (Kapulardan kapusu) derler.

Emevi Arap hükümdarlarından Yezid zamanında Abdurrahman oğlu Cerrah Alan kapusundan Şimali Kafkasyaya geçmiş ve yaptığı harpte muvafak olmuş isede idaresizliği yüzünden isyan eden Dağıllar tarafından Hazerlerinde yardımile - esir ve idam. Arap ordusu imha edilmiş, kalanlar cenuba kaçmışlardır. H.şam devrinde; halife; kardeşi Muslimeyi Kafkasyaya göndermişti. Bunun zamanında Arap ordusu Terek sahillerine kadar gelmişlersede ancak yağmacılık yapabilmişler, dağıllar tarafından çıkarılmışlardır. Elli sene sonra Emeviler yıkılmış, Abu Cafer Mansur tahta çıkmıştı, yeğeni Abu Müslimi Şimali Kafkasyanın zaptına göndermişti. Abu Müslim zalim değildi. Halkı güzel idare ederek Hazerler aleyhine kiyâm ettirmiş, Müslümanlığın faidelerini telkin etmiş ve neşrine çalışmıştı. Dağıstan tamamıyla müslüman olmuştu. Abu Müslim memleketi bir çok beyliklere ayırmış, her birisine halkın sevdiği bir yerliyi emir yapmıştı. Ölen reis ve emirlerin yerine büyük oğlu geçecekti. Dağıstanda İmam Şamil zamanına kadar süren ve bu memleketi parçalanmış gösteren dere beylikleri kurmuştu. (6). Arap hakimiyeti ise bir hayli zayıflamıştı.

Şimali Kafkasta Derbent Kalesi

Kafkasyada Arap-Haçlılar seferi 1100 tarihinde başlamıştı. Gürcistan ve Çerkesyanın Abhazyasında Haçlılar savaşı daha ziyade 1097 de kendini göstermişti. Papa ikinci Oryan ile rahip Petro nun bu savaşlarda büyük rolleri olmuştur. Bu esnada Mısırdaki Fâtîmi hükümdarlarından Elmuntasır oğlu Elmüst'ali hükümet reisi idi. Müteassıp haçlılarla Arap ve islamların savaşları gittikçe şiddet bulmuş, nihayet Araplar Kafkasyadan tamamen çekilmişler ve bir kısım halkı beraberlerinde götürmüşlerdir. Bu vaziyeti fırsat bilen hristiyan Gürcüler hükümetlerini tekrar kurmağa ve nufuzlarını tekrar bütün Gürcistana yaymağa başlamışlar ve dağlarda kaçak yaşayan bir kısım halk ile Bağratı davet ederek kral ilân etmişlerdir. Dördüncü Bağrat devrinde bu ülkede Arap nufuzu kalmamıştı. Araplar memleketi terk edince Gürcülerin büyük bir kısmı ve bütün Ermeniler tekrar hristiyan dinine girmişlerdir.

Çerkeslerle gelince: onlar cenubi Kafkasyadaki Arapların tesirinden bir az uzak kalmışlar, ancak Terek sahillerinde bulunan bir az kısım Kabarday müslümanlığı kabul etmişlerdir. Kuşhaların pek azı müslüma olmuştur. Mısırdaki Çerkes sultanları ile Mısırdaki Çerkesler Ana vatana geldikçe islamlığın intişarına çalışmışlar isede büyük bir muvaffakiyet gösterememişlerdir. Bununla beraber Kahireden bir hayli din alimini de beraberlerinde getirmişlerdir. İstanbul Osmanlılar tarafından zaptı üzerine Kafkasyaya gönderilen Türk askerlerle Anapa valisi Fereh Ali paşanın islamiyeti neşirde çok hizmeti görülmüş (M. 1781), ondan sonra Kırımdan islâm dinini

neşriçin bir çok hocalarda gelmiştir. Bilhassa Kırım Hanı Adil Giray'ın bu hususta büyük himmeti olmuştur. 1583 Osmanlı - İran seferleri dolayısıyla Şimal. Kafkasyaya gelen ve Çerkes olan Özdemir oğlu Osman paşa (Huştuka) nın bir çerkes kızı ile evlenerek ayrıca şhriyet tesis etmesi propaganda vesilesi olmuş, dinin neşrinde bir hayli faidesi görülmüştü. On dokuzuncu asırdan sonra Çerkeslerin hemen hepsi (bir kısım Abhazyalı ve pek az Kabarday müstesna) islam dinine girmiş bulunuyorlardı.

1480 senesinde Rusların Moğol istilâsından kurtuluşu 1556 senesinde Kazan ve Ejderhan'ın Ruslar tarafından zaptı; Rusları Şimali Kafkasya hududuna kadar getirmiştir. 1606 senesinde Rus çarı Boris Gdunov'un Kafkasyayı istila arzuları üzerine yaptığı planlar bir netice vermemiş, kan ve ırk birliği, adet ve ananelere müsterek sadakatleri, memleket ve vatan aşkı Şimali Kafkasyalıları yekvucut bir millet haline sokmuş, düşmanlara karşı sarsılmaz bir kütle şekline getirmiştir. Bu itibarla Ruslar bir asırdan fazla bir müddet için bu plânlarını tatbik etmek kuvvet ve kudretini ve imkanını bulamamışlardır.

1722 senesinde Çar deli Petro Hazer denizi kenarında bulunan Derbenti işgal ile istila planını tahakkuk safhasına sokmak istemişse de Şimali Kafkasyalıların taarruz ve mukavemetleri karşısında orayı terke mecbur kalmıştır. Karadeniz sahilinde harekete muvaffak olamamıştır.

1792 de Şimali Kafkasyada tekrar Rus tehdidi ne maruz kalmış, Ruslar evvelâ Noğayları imha ile

Şimali Kafkasyaya getirilen ve islam dininin bir nevi Mistizması olan Müridizm tarikatı dini bir akide ve mefkûre olarak bir hayli yayılmağa başlamıştı. Şimali kafkasyada yayılan bu tarikat vatan için büyük bir tehlike teşkil eden Rus tazyik ve tehdidine karşı milli ve dini bir cereyan, siyasi bir ideoloji halini almıştı. Milli birlik; dini ve akidevi birlik şeklini almış, İmam adını taşıyan dini tarikat reisleri bu ideolojinin halk arasında yayılmasına ön ayak olmuşlardır.

Şimali Kafkasya; Müridizm tesiri ile ilk defa olarak hem milli, hem dini bir hükümet şeklini almış, daha evvel teşekkül etmiş olan Arap camiası gibi hem sultan, hem halife ve Osmanlı hükümeti birinci Sultan selim devrinde mevcudiyet gösteren hem padişah, hem halife rolunu ifaye başlamıştır. Şimali Kafkasyada Büyük Şeyh Şamil işte bu surette hükümet ve devlet reisi idi. Bu devir esnasında yetmiş milyonluk Rus sürüsüne karşı dört milyon müttehit bir kütle ile bir asırlık mücadelede bu ideoloji manevi ve kuvvetli bir istinadgâh olmuştur. Müridizm İmam Şamil devrinde 1834 ten 1859 senesine kadar en yüksek inkişaf mertebesine ulaşmıştır. Rusların istilasından sonra Müridizm devri kapanmış isede islamiyet akide, birleşme ve yardımlaşma fikir ve gayelerini vatan aşkını tamamiyle kuvvetlendirmiş, perçinlenmiş ve Şimali Kafkasya halkını istikbale daha çok ümi ve imanla bağlamıştır.

(1) Morgan tarihi.

(2) Şirvanşahlar yurdu. Zeynel oğlu Cihangir. İstanbul. S. 47

(3) Aynı eser S. 47

(4) Bu kulâlerle seddin harita ve resmi 1732 Rus seferinde Deli Petro ordusunda zabıt Kantemir adında bir Romanyalı tarafından çizilmiştir. Kopyesi Rus akademî kütüphanesinde saklıdır.

(5) Bartold tarihi.

(6) Şimali Kafkasya. Kadir Can Kaffı. İstanbul. 1942. S.

T E B E R R U

- ★ İnsanın en hoşuna giden şeylerden biri kendi keder ve neşesine başkalarının iştirak etmesidir.
- ★ Birinin âdeti doğruluk ise bir hatırdâ yapsa onu af ederler. Eğer yalancılıkla tanınmış ise doğru söylese de yalandır derler.
- ★ Bizi en çok aldatan, umumiyetle en sevdiklerimizdir.
- ★ Yalancı, şarap diye bağırıp sirke satandır.
- ★ Sonradan döneceğin bir şeyi yapmamağa öncedendikkat et.
- ★ Eserleriyle nam bırakanlardan belki daha ziyade zeki ve âlim insanlar vardır. Fakat onlar eser bırakmadıklarından kimse kendilerini tanıamıştır.

T E B E R R U

Derneğimize yüz lira teberrüde bulunan kıymetli sabık başkanlarımızdan ve emekli Jandarma albaylarından sayın Tahir Baykal Huştokaya derin şükranlarımızın dergimiz vasıtasıyla bildirilmesini saygılarımızla rica ederiz.

Kafkas kültür
Derneği idare heyeti

Rusların Kafkasyayı İlk İstila Hareketleri

Dr. Ahmet Bedevi ATALAY

Asırlarca yaşadıkları yuvalarını istilaya gelen Ruslara karşı vatan aşkı ile mukavemet eden müstakil aynı zamanda ayrı ayrı topluluklar halinde yaşayan şimali Kafkasyalılar, Düşman hücumlarına maruz kaldıkları yerlerde kendilerini müdafaa etmişlerdir. Kabileler arasında henüz müdafaa anlaşmaları yoktu. B.lindiği gibi tarihte hiç bir hadise yoktur ki keldiliğinden ansızın husule gelmiş bulunsun. Değişmeyen tarihi kanunlara göre icap ettiği zaman halk arasından müstesna bir şahsiyet çıkar ve temayülleri birleştirerek tek vücut bir hale getirir. Buna uygun olarak Kafkasya kabileleri arasındada birleşmek ihtiyacı zaman zaman kendisini şiddetle his ediyordu. Mütefekkirleri bulunan ve cesur olan Dağlılar çok geçmeden bu arzularında muvaffak oldular. Kuralı bölgesinin ülemadan Muhammed ile Lek (Gazi kumuk te derler) dalından Şeyh Cemaleddinin irşadları ile milli bir teşekkül vücuda getirilmiş oldu Bunun gayesi birliği sağlayarak dinini, vatanını, aile ocaklarını savunmak idi. Tam zamananda ekilen bu tohum bereketli yerlere düşerek süratle meyvelerini vermeye başlamıştır. Mezkûr teşekkülün başına bir biri arkası İMAM ünvanları ile Gimrili Gazi Muhammed, Khutsatlı Hamzat Bek ve Gimrili Şamil geçmişlerdir. Gazi Muhammed kuralı Muhammedin en ehliyetli ve kıymetli talebesi idi. Çok zeki ve hatip olmakla beraber kendi inandıklarının başkalarına kabul ettirirdi. Dinliyenlerin kalplerine hâkim olur ve ateşli hitabeleri ile ruhlarda fırtınalar yaratırdı.

Rusların Gimri taarruzunda Gazi Muhammedin şehadetinden sonra bir müddet sükûnet geçiren teşekkül; Hamzat Bekin başa geçmesiyle tekrar canlanmıştır. Hamzat Bek çok dindar, az söyler, düşmanlarına karşı amansız, işlerini iyi düşünen ve kararlarını süratle tatbik eden kıymetli bir zattır. Muhitine: «Kararlarım kendim için değil Allah içindir» diyordu. Nihayet idareyi eline alan Şamil Dağıstanın dağınık kabilelerini birleştirerek büyük şevk ve gayret ile mukavemet edebilecek canlı bir kuvvet vücade getirmiş ve memlekete bir devlet şeklini vermişti. Kendisinden evvel bulunmayan yenilikleri tatbik etmeğe başlamış ve milli birliğin siyasi ideallerinide tahakkuk ettirmeğe çalışmıştır. Yıllarca kanlı muharebeler ile elde ettikleri toprak parçalarını muhafaza etmek için Rusları büyük gayretler sarfına mecbur ederek düşmanlarının ellerinden bütün zafer

meyvelerini geri almış ve onlarla bir devlet gibi çarpışmıştır. Bu arada Çeçenistanda Ruslardan kurtarılmış. Rus askerlerini Dağıstan topraklarından atmış ve yalnız Temir Han Şura kalesiyle Nizovaya denilen müstahkem mevki düşman elinde kalmıştı. Artık Ruslar eskiden olduğu gibi Kafkasyada ayrı ayrı kollar ile değil, tam kolordular ile hareket etmeğe mecbur olmuşlardı. Düşman Kafkasyayı bir kaç taarruzla kolayca zapt olunabilecek bir kale sanmış isede tahminleri hilafına olarak taarruz hareketleri tam 36 yıl devam etmiştir.

Kuralı Muhamed ile Şeyh Cemaleddin'in ideallerini kuralı Muhammedin talebesi olan Gazi Muhammedin mesaisi ile Kafkasyanın şarkına Dağıstanın dağlık ve sahil kısımlarına yayılmıştır. Yalnız bundan genç sultan Ebu Nutsal'ın idaresindeki Avaristanın merkezi olan Khunzakh (Hunzah) dışta kalmıştır. Yeni idealleri Dağlıların cemiyet teşekkülleri bir biri ardı sıra kabul etmekte idiler. Ruslar 1830 yılının nisan ayında Şamil Kafkasyaya Albay Mişgenkof'un kumandasında 30,000 kişilik kuvvet göndermiştir. Bu sırada Gazi Muhammed Ruslara karşı (Mukaddes cihad) ilân etmiş bulunuyordu. Dağlılardan müteşekkil büyük birlikler yer yer kendilerini göstermeğe başlamıştır.

İlk olarak Ruslara «Burnaya» kalesine hücum ettiler ve şiddetli çarpışmalar neticesinde Gazi Muhammed ve onun kıymetli arkadaşı olan Hotsatlı Hamzat bek zafer elde etmeğe muvaffak olmuşlardır. Lekler (Gazi komuklular) bu kuvvetlerle beraber «Vnezapnaya» kalesini sararak 16 gün muhasarada bulundurdular. Kalede mahsur Rus kuvvetlerini kurtarmak için general Emanuil imdatlarına gönderilmişti. Geriye çekilen muhasara kuvvetlerini Ruslar takip etmişler isede Ankof ormanlarında mukabil taarruza geçen Dağlılar Rus kuvvetlerini temamiyle bozguna uğratmış ve kumandanını da ağır suretle yaralamıştır. Bu parlak muvaffakiyet Gazi Muhammedin otoritesini ve şöhretini bir kat daha artırmıştır.

Güney Dağıstanlılarda gazaya iştirâk etmiş. Kumuk ovası kabileleride Gazi Muhammede iltihak etmişlerdir. Kaytak ile Tabasaran halkıda mukaddes savaşa katılmağa hazırlanmışlardır.

Dağlılar, Derbenti zapta karar vermiş ve Kızlar

şehrini de tehdit etmişlerdir. Bu hareketler çeçenistanı ayaklandırmış ve 1830 yılının kasım ayında

Kızlar şehrinin zaptını mümkün kılmıştır. 1831 yılının ekim ayında Rusların müstakil Kafkas kolordusu kumandanlığına Çar yaveri piyade generali Baron Rozen'i tayin etmişlerdi. Yeni baş kumandan her türlü dünya mallarından vaz geçmiş olan Dağlıları çeşitli maddi vaatler ile elde etmeye çalışmış ise de, müessir ve muvaffak olamayınca Gazi Muhammed ve Hamzat Beke karşı Albay Flüge Von Klügenau'un kumandasında 10,000 kişilik bir kuvvet göndermiştir. Bu kuvvet Gazi Muhammed'in izini takip ederek, 1832 yılının haziran ayında Dağlıların merkezi olan

Gimri kasabasına sığınmağa mebur etmişlerdir. Ruslar bu sefer esnasında rast geldikleri altmış müdafaasız köyü tahrip etmek vahşetini de göstermişlerdir.

1832 yılının eylül ayında Rus kuvvetleri ormanlık olan Kaçkalikof geçidini geçerek Kumıkların topraklarına girmişler ve sulak nehrine ulaşmışlardır. Ekim ayının 10 unda Rus kuvvetleri Gazi Muhammedin bulunduğu Gimri üzerine yürümek emrini almışlardır.

**

Gimri tabii maniaları çok ve zaptı güç bir mevki idi. 10,000 kişilik Rus kuvvetine karşı Gimriyi Gazi Muhammed, 3,000 kişi ile müdafa etmiştir. Rusların Gimriye yaptıkları iki taarruz tard edilmişti. Vatanını inatla müdafa eden Dağlılara karşı Rus kuvvetleri üç koldan saldırışa geçtiler. Göğüs göğüse çok şiddetli, kanlı ve çetin savaşa tutuşmuşlardır.

Dağlılar teslim olmuyorlar, son nefeslerine kadar vatanlarını müdafa ediyorlardı. Bu esnada Gazi Muhammed müdafilere: «Hayatımın sona yaklaşmış his ediyorum. Doğduğum yerde öleceğimi zan ediyorum. Mukaddes ideallerim uğrunda canımı vereceğim bu yolda yürümek isteyenler benimle beraber olsunlar.» demiştir.

Gazi Muhammed 16 gönüllü muharip ile bir kuleye girmişlerdir. Ruslar bu kuleyi sardılar. Gazi Muhammed müdafilerle birlikte cesurane bir çıkış yapmağa karar verdiler. Kalpaklarını kaşlarına kadar önlerine getirerek ellerinde yalın kılıç Allah, Allah nidaları ile düşmanların üzerine atıldılar. Bu hamlede Gazi Muhammed düşman süngüleri ile şehit olmuş, onun en yakın dostu ve talebesi olan Şamilde göğsünden girerek arkasından çakan bir süngü ile yaralanmış ise de mucize kabilinden sağ kalmıştı. Bu muharebe ortalık karanlık oluncaya kadar devam etmişti.

Gazi Muhammedin şehadeti ile Dağlıların milli ideali sönmemiştir. Mukaddes savaş ateşi Şimali Kafkasyada alevlenmekte idi. Gazi Muhammedin yerine geçen Hamzat Bey Khunzakh (Hunzah) almış ve muhalefet eden bütün Avar Hanlarını öldürmüştür. Fakat bu esnada ihanet tarafدارlarından birisi de intikam almak için Hamzat beyi şehid etmiştir. Bundan sonra teşkilâtın başı Gazi Muhammedin en yakın dostu Şamil geçmiştir.

ADİGE KIZI

Layıkın ceddinin ulviliğine,
Bulunmaz emsalin cihanda senin.
Herkes vurgun eşsiz zarefetine,
Kara bir leke yok alında senin.

Doyulmaz efsunun şendir sohbetin,
Kemâl asilliğin büyük kıymetin,
Ruhundan fışkıran sonsuz hürmetin,
Mazisi çok derin kanında senin.

Kem gören, hor bakan gözlerin yoktur,
Medeni âlemde izlerin çoktur,
Öyle bir ziynetsin benzerin yoktur.
Venüste hiç kalır yanında senin.

Meleklerle eşsin hüsnü hallerde,
Çerkes gibi güzel, sözü dillerde,
Varlığın ispat ettin yad ellerde,
Güneşten nurlar var soyunda senin.

Unutma aslını Asil Çerkes'sin,
Ak yüzüne siyah örtü örtmezsin
Bir bahar neş'esi bahşeder sesin.
Çiçekler renglenir kırında senin

Ayrılık hüznünü eşit paylaştık,
Vatan uğrunda kol kola savaştık,
Ve belki yaşamak için dolaştık

KAFKASYA kadar ANADOLU'DA senin

UĞUR DİPŞOV

* Vatandaş ! Kültür Dergisi olan *
* YENİ KAFKAS'a *
* abone olmağı unutma *

Kafkas Vahdeti Çarlık ve Sovyet Rejimleri

Fetgercy ŞÖENU

Esasen etraftan aç gözlü ve kalabalık komşular tarafından tehdit edilmediği halde bile bütün Kafkasya ancak ve çok çok iki siyasî camia vucude getirebilir: Şimal ve cenup... Bu, bazılarının dediği gibi coğrafyanın zaruretine eklenen dini bir zaruretin de kat'î icabı değildir. (Şimal müslüman, cenup hiristiyandır), diyenler unutuyorlar ki şimal zümrelerinden Asetin ve Abhazların mutlak ekseriyeti hiristiyandır. Meselâ:

Sahil Abhazyasının iki yüz bine yakın nüfustan 25-30 bini ancak müslümandır. Bunun gibi cenubunda Azerbaycan ve batı Gürcistanı müslümandır. Din ihtilâfının buralarda harici bir el ile tahrik edilmedikçe siyasî bir âmil olamadığını da düşünmek gereklidir.

1917 ihtilâli esnasında, belki bir tecrübesizlik neticesi olarak bu teşekküle göre hareket edilmiş, ayrı ayrı şimal ve cenup ittihatları vucude getirilmişti. Seri bir nazarla onları gözden geçirmek faideden hâlî kalmıyacaktır zannındayız :

Cenup 19. Nisan. 1918 de Maverayı Kafkasya cumhuriyeti namı altında bir ittihat ilân edilmişti. Bu henüz filiyata çıkarken dağıldı. Sebebi, Çarlık idaresi yerine geçen antrikalar çevirmeye başlayan dış ihtirasların yaptıkları tesirlerdi. Bu tahrikler Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistanın ittifakını imkânsız bir hale sokuyordu. Neticede bir toplantıda ittifakın olamayacağı ve iftirakın zaruri olduğu bildirildi. Gürcü mümessili TSERETELLİ bu hali, yani uyuşmak çaresizliği ni esfle beyan etti. İttifakın mevsimsiz bulunduğunu açıkça söyledi. 26. Mayıs. 1918 de ise resmen feshedildi. Her üç millet kendi başını yalnızca kurtarabileceğine inandı. Bir biri ardına üç güney cumhuriyeti doğdu.

Kuzeyde ise bu cihetten daha mesut bir vaziyet vardı. İttihadın yaşaması vadedilmiş gibi görünüyordu. İhtilâl esnasında Kerenski'nin müdafaa ettiği (Konfederatif Rusya) nazariyesi tesirle Kuzey ve Güney bütün Kafkasyanın akdettiği kurtuluş ittifakı 1917 komünist fırkası beyannameleri neticesinde hiç olmuş, Kuzey ve güney müstakil harekete koyulmuştu.

1917 mayısının üçüncü günü Terekkaleda Şimali Kafkas murahtaslarından mürekkep büyük bir kongre toplandı. Bütün Şimali Kafkasyalılar siyasî mukadderatlarını bu kongreye bağlamışlardı. Seçtik-

leri komite tam salâhiyetle 20. Kasım. 1917 de unvanını muvakkat hükümete değiştirerek Rusyadan ayrıldığını ilân etti. 11. Mayıs. 1918 dede Şimali Kafkasya cumhuriyeti namile istiklâlini kurdu.

İNGİLTERENİN YANLIŞ SIYASETİ

4,221.860 nüfustan % 76 sını şimali Kafkasyalılar teşkil ediyordu. Fakat akibeti çok feci, çok fîrâklı oldu. Bu, cenubunki gibi doğmadan ölmüş veya kendi anasırı arasındaki anlaşma imkânsızlıklarıyla karşılaşmış değildir. Bilâkis bütün halkın rağbet ve isteklerine rağmen yaman bir kasda kurban gitmiştir. Bu kasit o zamanki İngilterenin siyasî bir gafleti eseridir. Biz bu gafleti, çarlığı ihya hülyasına düşen General DENİKİN'in kanlı icraatında okuyoruz. DENİKİN, Kafkasyadaki İngiliz askeri heyetini iğfal etmişti. Yardım ve himâye görüyordu. 1919 da General TOMSON delaletile kendisini, Bolşeviklerle resmen harp halinde bulunan Şimali Kafkas cumhuriyetine, itilâf devletleri namına yardıma memur bir müttefik diye takdim ettirmeye muvaffak oluyor, sonrada sözde ittifak ettiği Şimali Kafkasyalılarla birlikte bolşeviklere karşı harp etmek yerine ve daha ziyade hem cumhuriyeti yıkmak, hem ihhahı baltalamak, hiç olmazsa Rusya yerine Kafkasyada Çarlığı kurmak gayesini takibe başlıyordu.

Zavallı cumhuriyet.. bir taraftan bolşeviklerle, diğer taraftan Denikin ile harp ederken, o belâyı başlarına, müttefik diye musallat eden İngiliz kumandanlığı nezdinde protestodan de fariğ olmuyordu. Aldığı cevaplar ise sadre ş'fa verecek şeyler değildi. Bolşeviklerle filen savaşta bulunan Şimali Kafkasya cumhuriyetine; bir Bolşevik damgası vuruluyordu. Bilhassa Denikin nezdinde İngiliz albayı Rolansoun :

(İngiliz hükümeti, Denikine mühimmat, tank, uçak, top, mitrolyöz ve saire vermek suretile yardım etmektedir ve gayesine varacağı zamana kadar devam edecektir...)

(İngiltere bu maksatla bütün vasıtalarını onun emrine vermiştir. Vaziyet böyle devam ederse biz bütün silahları esfle Şimali Kafkasyalılara çevirmeye mecbur kalacağız ve köylerini toprakla bir edeceğiz...) gibi tehditleri hiçte yerinde değildir.

Bolşevikler bu arada Kafkasya'da kalan göç cumhuriyet harp ede ede eridi. Bolşevizmde Kafkasyaya girip yerleşti. Biri birine bağlı olan bu iki hadise ise İngiliz siyasi hatasından, bilistifade Şimali Kafkas cumhuriyetini bir masal derecesine indirmeye ehemmiyet veren Denikin yüzünden oldu.

BOLŞEVİKLERİN FIRSATTAN İSTİFADESİ

Bundan sonra, henüz teşekkül halinde iken iç ve dışta düşmanlarla karşılaşan, Avrupanın yardımı-na layık görülmiyen, hatta onlarıda düşmanların hâ-misi vaziyetinde gören Şimali Kafkasyada müstev-li bolşeviklerin idari faaliyeti başlar. Bunda ilk ola-rak göze çarpan şey, İmparatorluğun iskân siyaseti e-sasları dahilinde Şimali Kafkasın müteaddit cumhu-riyetlere ve muhtariyetlere ayrılmasıdır. Başlangıçta bu cumhuriyet ve muhtariyetlerin teşkilinde memle-ketin vaziyeti nazarı dikkate alınmış zan edilecek bir manzara vardı. Doğu, orta ve batı olmak üzere üç yerde ayrı ayrı hükümetler kurulmak istendiği gö-rülüyordu. Daha sonra 1921 de ise bu garip ve ferdi muhtariyetlerin daha garip olarak keyfi bir taksimle iki zümreye bağlanmasına karar verildi. Meselâ 20 Ocak 1921 de Moskovanın bir kararıyla Avar, Andi Gunip, Dargi, Lek, Kaytago, kurin, samur, tabasa-ran Timurhan şuradan mürekkep Dağıstan cumhuri-yeti teşekkül etti. Doğrudan doğru Moskovaya bağ-landı. Diğer Şimali Kafkasyadaki hükümetlerle siya-si idari hiç bir ilgisi bulunmuyordu. Sınırları 10. Temmuz, 1922 de teayyün etti. Nufusu 1,200,000 di Sonra bu hududu Komukların eklenmesiyle Koma nehrine kadar genişlettiler.

Kuzey batıda bir diğer camia meydana getirdi-ler: (Şimali Kafkas Dağlıları cumhuriyeti...) Bunun-da Dağıstanla aynı tarihte teşkil Moskovanın ka-rarlarından idi. Bidayette yalnız Çeçen ve İnguşlar-dan mürekkep iken sonraları Asetin kabarday, bal-kar, Adige ve Çerkesler aynı olduğu halde ayrı ayrı muhtariyetlere sürüklenmeleri nazarı dikkati çeker.

Dikkate değer bir nokta daha var: Bu cumhu-riyetlerin teşkilinde mukadderat tayini serbestisinin ne tarafta ve kimde bulunduğunu açıkça gösterir. Bu-da komiserlerin ekseriyetinin milliyetidir. Hâkim un-surlar müslüman olduğu halde 9 komiserleri Rus idi. Yalnız reis ile iktisât komiseri dağlı ortodoks asetin idi. İkinci reis bir müslüman inguştu. Bunların böy-le intihabı cumhuriyetin ne kadar oyuncak bir cum-huriyet olduğunu gösterir.

Bu topluluğu teşkil eden muhtariyetlerde taraf birleşik vaziyette idiler. Meselâ: Kabardaylar başlangıçta ayrı bir cumhuriyet halinde iken 1921 O-

cak ayının 21 sinde Balkariarla birleşmeye sevkedi-diler. 12.Ocak.1922 de Çerkes muhtariyeti ile bir kısım Kabarday birleştirildi. Sonra Adigelerle Kara-çaylar aynı surette biri birine bağlandı. Karadeniz Çerkesleri Kazaklarla bir kazana atıldı. Bunların hikmeti malum...

Hummalı faaliyetlerle hükümetler teşkilı suyaseti bize bir hayvanat aliminin eski tecrübesini hatırla-tır: Tanınmış bir mütehassıs müteaddit denemeler-den sonra bir solucanı kırk parçaya bölmüş, muhafa-za etmiş, aradan bir müddet geçtikten sonra kırk parçanın ayrı ayrı birer solucan olup büyüdüğünü görmüş... Şimdi sovyet hükümetide Şimali Kafkas-yanın siyasi bünyesinde aynı ameliyatı yapıyor. Fa-kat düşünmüyorki üzerinde çalıştığı vucut bir solcan değil, bir sosyal bünyedir.

Bundan başka sovyetler kurdukları bu muhtari-yetlerin aralarında çep çevre kazak muhtariyet ve eyaletlerini sokmağı ihmal etmemişler. Teşkil ettik-leri yedi adet barikad ile onları nefes alamıyacak bir hale getirmişlerdir. Bunlarda «Kubanski, Armavirs-ki, Çernomurski, Stavropol, Terski, Sunjiski, May-kopski» dir. Bunlar mülki bir teşkilattan ziyade ordu teşkilâtı gayesini taşır. İcap ettiği anda, bir hamlede her taraftan tazyik yapabilir durumdalar. Bütün bu vilâyet ve sancaklar Rostov'a bağlı idiler. Bolşevik tesisatı gayesini ve bu tesisatın Kafkasyayı ve Kafkas-yalıları tatmin edemeyeceğini ve onları söndürmeye sürükliyeceğini her kes biliyordu.

KONFEDERASYOIN

İhtimalki 1917 ihtilalinde tekerrür eden inki-lapta (Birleşik Kafkasya) fikri, haricin telkinleri kar-şısında kafkas diplomatlarına, mütefekkirlerine kabu-lu gayri kabil bir şey gibi göründü. Fakat aradan ge-çen feci hadiselerle dolu zaman bunun nasıl bir za-ruret olduğunu gösterdi. Bugün diplomatlarcada bu prensip bir zaruret diye kabul edilmiş bulunuyor, ve bütün ağızlardan işidiyoruz ki, Kafkasyada ancak umumi heyetile bir kudret ve bir kıymettir. Ayrılma, dağılma halinde hiç olur. Nasılgı gül denildiği za-man, rengi kokusu ve belli şekli ile ancak o muayyen çiçeğin hatırası hayalde uyanabilir. bunlar birbirin-den ayrıldığı vakit ortada gül kalmaz. Çarlık idare-sinin, onun kadar komünist hükümetinde korktuğu bu hakikatin en nihayet güneş gibi parlak doğmaya başladığını görmek bir saadettir. Bu saadet Kafkas-yanın siyasi birliğine doğru haricin gösterdiği sami-mi ve şiddetli meyilden de öğrenmiş bulunuyoruz.

... Kuzey Kafkasya, komünist sovyet idaresinin ayırıcı, dağıtıcı, parçalayıcı siyasetine baziçe kalacak, şimal ve cenupta bir çok cumhuriyetler, muhtariyetlerin teşekkülü yerli halkı müteessir edecek, kendilerini iztirap içinde bırakacaktır. Fakat unutmamalıdır ki bu haller çok uzak bir atıye temadi edemeyecek, şeref ve hürriyetleri mevzubahis olunca

neybude yere kırık taşınadıklarını her gün göstermiş olan Kafkasyalılar siyasi vahdet bahsoluncada «Emreden mahluka itaat eden mahluk» olmadıklarını fiyatlâ isbap edeceklerdir. İnsana gıda olmak için kurdun tecavüzünden masun kalan koyun meskenetini göstermeyeceklerdir.

Kuzey Kafkas İstikâli Ve İngiliz Rus İşbirliği

D. I. ERHORN

Almancadan çeviren:

Kundeyit ŞURDUM

— 2 —

Halk dağlara, gayri müsait yerlere itilmişti. Boş kalan bölgelere Rus kolonistleri yerleştirildi. Fakat bu arada isyan zinciri asla kopmadı. Bilhassa 1877-78 yılında tam bir harp hususiyeti aldı. Millî hareket bununla, diğer Kuzey Kafkas ülkelerinde olduğu gibi alevlendi.

1905-1906 ihtilâlî daha o zaman, 1917 yılında ortaya çıkacak olan savunma gücünü gösterdi.

Daha 1917 martın Terek kalede (Vilâdikafkas) «Kuzey Kafkas ve Dağıstan milletleri» konferansı yapıldı. Amacı ülkenin millî birliğine işaret etmekte. 1917 ağustosunda İkinci Kuzey Kafkasya kongresinde Kuzey Kafkasyanın Rus Birleşik Devletleri çerçevesindeki milletlerin iç muhtariyetine sahip siyasî bir birlik olduğu ilân edilerek bir Millet Meclisi ile bir Asiller Meclisi kuruldu. Hükûmet; bir anarşiyi önlemek için kuzeyde Kalmuklar ve Kazaklar ile birlikte Güney - Doğu ittifakını tesis etti. Fakat kasım ayında Petersburgda Bolşeviklerin hükûmeti ele geçirmeleri bu plânın gerçekleşmesine engel oldu ve Bolşevizmin Kuzey Kafkasya hükûmetince tanınmaması açık bir ihtilâlfâ yol açtı.

Bu olay üzerine ve öteden beri Sovyetlerce bu ülkeye güdülen apaçık tehdit yüzünden Türkiye ile Transkafkasya Devletleri sulh müzakerelerine başlamış olan Kuzey Kafkasya; ondan evvel Rusya ile münasebetini kesti. Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti resmen II. mayıs 1918 de Rusyadan ayrıldı ve 8 Haziran 1918 de Türkiye ile dostluk paktı imzaladı. Fakat hemen bunu takib eden Orta Avrupa Devletlerindeki çöküntü, devletin siyasetinde bir değişikliğe, Kafkasyada şimdi büyük rol oynayan İngilterenin münasebetlerini kabule zorladı. İngiltere, artık Çerkeslere sempati gösterişinin meyvalarını topluyordu. Kuzey Kafkasya Cumhuriyetinin, İngiltere tarafından

bağımsızlığının tanınmasına erişmek istemesi İngilterenin şartlarına muvafakat etmesinin sebeplerini açıklar. Şartlar şöyleydi: Osmanlı İmparatorluğunun Kuzey Kafkasya cumhuriyeti ile münâsebetlerinin kesilmesi, Türk ve Alman propagandasının bertarafı, General Denikin ordusu ile teması kurmak için müttefiklere yardım, her tarafta yurtlarını kahramanca savunmuş olan Kuzey Kafkasyalıları şimdi Beyaz orduya kapılarını açacaklardı. Tereddütlerini, İngiltere, General Thompson'un verdiği teminatla yendi. Denikin ordusu cumhuriyetin işlerine karışmıyacak ve ona karşı iyi niyetli olacaktı.

Kuzey Kafkasyalıları, Denikin ordusu Kuzey Kafkasya ülkesine bağımsızlıklarını yok etmek gibi açık bir maksatla girince, yapmış oldukları hatayı anladılar ve müttefiklere protesto notası ile baş vurdular. Denikin birliklerinin geri çekilmeleri müdahalelerini istediler.

Cevap İNGİLİZVARIYDI. Filvaki müttefikler portesto notasına cevap vermediler. Fakat Albay Ravlantson, İngilterenin Denikin ordusundaki temsilcisi olarak Kuzey Kafkasya milletine, İngiltere tarafından desteklenen Beyaz Ordu ile birleşmesini teklif etti. Bu talebin yerine getirilmemesi müttefikler tarafından düşmanca bir hareket addedildi. Böylece Kuzey Kafkasya İngilterenin sahte dostluğundan kurtulmuş oldu.

Fakat talihsiz ülke üç ay süren savaşılarından sonra, Denikin ordusunun; şehirleri, demir yollarını ve memleketin vadilerini işgal etmesine engel olamadı. Ne varki Denikin, iç Dağıstana girmeyi başaramadı. Orada iyi düzenlenmiş umumi bir isyan vuku buldu ve bir gece içinde Denikin ordusunu geri çekilmeye zorladı.

Denikin ordusunun da Bolşevizme karşı savaşmak istemesi, fakat netice itibarile İngilterenin bir âleti olan Denikin'in Rus toprak kaybı ile hiç şüphesiz bağlantısı olan bağımsız devletlerin teşkilini, Bolşevizm gibi tehlikeli bulması, bütün bu savaşların trajik tarafıdır. Denikin esas hedefini unuttu ve Kafkasyaya karşı iki yıl süren amansız bir savaş açtı. Sonunda Kafkasya onu Bolşevik cephesinden kıt'alarını çekmeye zorladı ve böylece yenilmesinin baş sebebi oldu.

Denikin gibi Kuzey Kafkas cumhuriyetine de rastlayan bu facianın sorumluluğu İngilterenindi. İngiltere Denikini desteklemiş, yanlış yola sevkemiş ve Kuzey Kafkasyanın kuvvetli bir ordu teşkiline engel olmuştu. Böylece, Kızıl Moskovanın, kuvvetten düşmüş Kafkasyaya girebilmesinin VEBALİNİDE taşıdı. Kuzey Kafkasya tarafından vuku bulan bir Birleşik Devletler teklifini reddetmiş olan Transkafkasya devletleri, Rusyaya karşı kalelerini kaybettiler ve aynı şekilde Rusyaya teslim oldular.

Gerçek Kuzey Kafkasyalıları arasında Bolşevizmin aslâ tarafdarı yoktu. Psikolojik olarak yayılması için en iyi zamanı bulan Bolşevizm akideleri kesin olarak kolonistleri ve Türk cephesinden dönen askerleri sardı. Milliyetperver halk ise bunları daima reddetmişti. Buşekilde içten yıkmak imkânsızdı. Onun için Moskova, Çiçerin vasıtasıyla başta Millî müdafa şurasının - çokluk din adamlarından müteşekkildi - idaresi ile Kuzey Kafkasya cumhuriyetinin tanındığını ilân etti. Bu resmen tanınışın kısa bir zaman için ülkenin itimatlılığını yatıştırması, 1920 Nisanında kuvvetten düşürmüş memlekete vuku bulan müteakip hücumu kolaylaştırdı. Hemen 1920 ağustosunda ülke tekrar ayaklandı. Fena silâhlı, dıştan yardım almaksızın, bir yıl kadar muntazam, kuvvetli Kızıl Rus kıtalarına karşı çarpıştı. Tamamen bitap düşüp savaştan vazgeçmeden önce, onları büyük kayıplara uğrattı. Belki halâ mevcut olan ve daima korku veren bir mukavemeti önlemek için, Sovyetler her alanda, millî, dinî, ekonomik, dile ve ülküye müteallik işlerde çok şiddetli kanunlar usulüne baş vurdu. Merkezileştirme ve Ruslaştırma hedefine ulaşmak için Millî duyguları parçalama yolu denendi. S.S.C.B. hiç bir millete karşı, Kuzey Kafkasya kavimlerine karşı yaptığı kadar çok tecrübeye teşebbüs etmemiştir. Kavimlerin sayısını, Bolşevizm, her küçük lehçeyi göz önünde tutarak yuvarlak hesap 270 olarak tesbit etmişti. 1920 de Kuzey Kafkasya (Dağ cumhuriyeti) ve (Dağıstan) diye iki muhtar cumhuriyete ayrıldı. 1922 yılında Dağ cumhuriyetinden muhtar ülkeler teşkil edildi:

KARAÇAY - ÇERKES, KABARTAY - BALKAR, GEÇEN ADIGELER

1924 te Dağ cumhuriyeti dağıldı, yerine KUZZEY ASETİN ve İNGUŞLAR muhtar ülkeleri kuruldu. Dağıstan daha uzun müddet gerçek hürriyetini muhafaza etmeye muvaffak oldu. Moskovanın her müdahalesine şiddetli bir baş kaldırışla cevap verdi. 1926-27 kışında Sovyetlerden topraklarının dörtte üçünü kurtardı. Bunun üzerine Moskova başka bir metod kullandı Sanayi merkezleri kuruldu. Akıl ve mantığa uymayan bir şeydi bu. Fakat binlerce Rus işçisinin Dağıstana naklini sağlıyordu. G.P.U. bunu takviye etti, yeni gruplar yerleştirdi. Ancak 1931 de Dağıstan muhtar cumhuriyetinin kesin olarak Sovyetler Birliğine katılması mümkün oldu.

Aynı zamanda, Kuzey Kafkasya halkı, soylarına ve dillerine göre sınıflara ayrıldı. Her grup için bir alfabe, bir yazı dili ve bir basın teşkil edildi. Böylece tam başlangıçta olan idrak edilmiş, millî ve kültürel birliği tekrar yıkmak için tecrübeler yapıldı. Halk, bir kültür merkezi teşkiline ve ülkenin tekrar birliğine boşuna uğraştı.

Tıpkı Rus dilinin resmi dil haline getirilmesine çalışılması gibi, daha Çarlık Rusyası tarafından güdülen sömürgeci Rus Göçmenlerinin yerleştirilmesinde devam edildi. Bununla tecelli eden netice yalnız Kafkasyada daima filizlenen gönüllüler alayının hiç umulmayan bir olgunlukla baş kaldırması, G.P.U. ya karşı savaşlarında ekseriya bir çok şehirleri fethetmesi oldu.

Abazalar ve Güney Asetinleri v.s. olmadan, Komünist partisinin Kuzey Kafkasyalı üyelerinin sayısı 1931 de «Revolyuziya İ. Gorez» dergisinde 13.388 diye bildirildi. Bu 2,830,000 lik bir nüfusun sadece % 0,47 sini teşkil eder. Kadın üyelerinin sayısı Moskovanın çok müsbet görünen beyanlarına göre 2305 kişi, yani % 0,082 dir.

Sovyet propagandası bu yerlerin direnmemesi yüzünden tamamen mantıki olmayan bir teze saplanmış görünüyordu. Meselâ, 1931 den beri edebî yazılarda tasdik edildiğine göre Şeyh ŞAMİL, Dağ işçilerinin sınıf hareketlerinde manevî önderdi.

Kuzey Kafkasyalı idareci komünistlere karşı 1937 de bütün memlekette güdülen temizleme dâvası her şeyden açık gösterdiki, Kuzey Kafkas cumhuriyetinin, diğer Kafkas Ülkelerinde olduğu gibi, azalmıştır ve metin bir şekilde devam etmektedir.

(Bitti)

(x) Die Bücherei des Ostraumes Herausgegeben Von Georg Leibbrand Kaukasien, Von Dr. L. ERHORN. Verlags

Çerkezyada Terbiye Adet ve İctimai Hayat

— 10 —

T i ş s a s e

Gelinin Baba Evine İlk Gelişi

Z. Jabağı BAJ

Gelin sınıf ve mevkiine göre bir seneden üç se-neye kadar olan müddet zarfında baba evini hususi merasim ile ziyarete gelir. Ziyaretin gece olması ki-bar ailelerinde şarttır. Gelinler; yalnızca gittiği gibi çocuğu olmadan ziyarete gelmeyi tercih ve bunu ki-barlığa daha uygun sayarsada bu arzularına ekseri-ya tabiat müsaade etmez.

Gelinin baba evine gelmesi bazı kabilelerde ba-banın adamı gönderip istemesine talik edilir ve da-mad tarafının istenmeden resen getirmesini kızı iade gibi hürmetsizlik sayarlar. Diğer kabilelerde ise ba-ba tarafından istenmez, damad tarafı gönderir.

Gelin baba evini ziyarete gelirken damat «mah-cubiyet hediyesi» getirdiği gibi bütün yaşlı akrabası-na, köyünün kadın, erkek mühterem ihtiyarlarına «TİN» yani hediye getirir. Onları terk edip gitmek suretile yaptığı kusurdan ötürü böylece tarziye vermiş olur. Aynı zamanda gittiği yerde bir varlık sahibi ol-duğunu da göstermiş olur.

Bütün hediyeleri damadın ailesi tedarik eder. Muktedir olmıyanlara akraba ve kabileleri yardım eder. Hediyeler her kesin şahsi ve mevkiine göre el-biselik kumaş ve sairedir. Bundan başka bazan ara-ba, bazanda arabalar dolusu (heluj) yani peynirli bö-rek, Mejak, Meterij getirir. Hediyeler dağıtılırken bu yemeklerden birer mikdar eklenerek takdim olunur.

Gelini damadın kardeşi, hemşiresi, genç akra-bası ve hizmetçiler refâketile, gelin olarak giderken bindiği süslü araba ile geri getirilir. Birlikte gelen-lere dönüşlerinde hediyeler verilir.

İlk defa olarak baba evini ziyarete gelen kızın fazlaca kalması mütattır. Bu müddetin uzunluğu ailenin şeref ve servetine tabidir. Üç aydan bir seneye kadar sürer. Bu müddet zarfında kız eski saadet oca-ğında bütün mânâsile aziz ve kıymetli bir misafir ha-yatı yaşar. Bütün akrabasını ayrı köylerde olsa bile ziyaret eder. Her yerde ziyaretlere, hürmetlere nail olur. Fakat bu müddeti tamamen boş geçiremez. Çünkü kocasının evine dönerken yine damadın akra-basına, köyün bütün ihtiyarlarına hediyeler getir-mesi adettir. Bunun için bir çok elbiseler dikip ha-zırlar. Bu dikiş işlerine köyün kızları yardım eder.

Fazla olarak el işlerinden birer hediye verirler.

Bu defa kızı kocasının evine iade etmek, gelin olarak gönderildiği gibi babası için kolay ve mas-rafsız değildir. Bilâkis çok külfetlidir. Çünkü ken-disine yapılacak kıymetli elbiselerden, götürüleceği çok hediyelerden başka yatak takımları, kap, kaşık, damızlık hayvanat gibi bütün bir hane levazımını götürmesi mütaddır. Evlenince ana baba mirasından vazgeçen kıza mal hediye verilebilir. Başka milletle-rin adetine aykırı olarak Çerkesler kızlarına cihazi, kocasının ikinci gidişinde verirler. İlk gidişinde kı-za bir şey ilâve etmeyi (TİLHE) yani üste vermek tabiri ile fena görürler. Baba, bir fazilet hazinesi o-lan sevgili ve kıymetli kızına ibtida gönderirken o-nun yüksek faziletini göstermek için bir iğne bile ilâ-ve etmez. Drahoma şeklinde kıza bir şey eklemesini çerkeslerin zihniyeti kabul etmez. Çünkü bunu kı-zın erkeği satın alması gibi telekki ediyorlar. Ve sat-ın almayı kadından ziyade erkeğe yakıştırıyorlar.

Fazla VASE vermelerini kızı satın almak şek-linde telekki eden yabancılarada bu Çerkez zihniye-tini ima kabilinden «evet bizde kadınlara erkek sa-tılmak adet olmadığından kıza satın alıyoruz» diye istihza ederler. Servet için bir erkeğin kendisini ka-dına satmasını çerkesin yüksek merd ruhu kabul et-mez. Çünkü erkeğin kadın yüzünden değil, kadının erkek sayesinde refaha kavuşmasını tabiata daha uy-gun olduğunu takdir ederler.

Fazla ziyarete gelen ve artık başka bir ailenin ferdleri sırasına geçmiş olan gelini misafir bir hem-şireleri telekki eylediklerinden ona hediye vermek, izaz etmek hususunda beis görmezler. Bundan ötürü kızlarının girdiği aile içinde şeref ve itibarını yükselt-mek için büyük fedekârlık yaparlar. Bu suretle geli-ni ikinci gönderişte baba ekseriya aldığı vaseden faz-la masraf ihtiyar eder. Gelinin mühtağ olduğu hedi-yeleri şerefile mütenasip derecede tedarik etmesi hu-susunda bütün akrabası yardımda bulunur. Bilhassa kendilerine hediye getirdiği ailelere mukabeleten he-diyeler verirler.

Gelin; Hediyeler tertip, ikâmet müddeti tamam olunca genç akrabasının refakatile muazzez bir şekil-

de ve süslü araba ile kocasının evine gönderilir. Hediyeler hürmet ve sevgi nişanesi sayıldığı için çerkesler hiç bir hususta bırakmadıkları hürmet gibi hediye de ihmal etmek istemezler. Daima almalı ve vermeli prensibini güderler.

TORUNLAR

Çerkesler torunlarını umumiyetle pek ziyade severler, kendi çocuklarını öpüp okşamadıkları, kucaklarına almadıkları halde torunlarını nuvaşilere boğarlar, öperler, severler. Fakat kızlarının çocuklarını daha ziyade aziz tutarlar ve «kızın veladı kıymetlidir.» derler. Bir kızın evladı annesinin bazan binlere balığ olan soyunun efradını (dayı) sayarlar, hepsine dayım diye hitap eder, hepsinin evlerine öz dayısı gibi girer çıkarlar. Her aile kendi kızlarının çocuklarını ve onların bir, iki göbeğe kadar hafidlerini akraba telekki ederler.

Çerkesyada bu suretle karabeti yalnız soy kızlarının evlat ve ahfadına hasrâden çerkesler memleket dışına çıkınca her çerkesi kardeş, her çerkes kızını hemşire sayarlar.

FASIL 4

EV HARİCİNDEKİ MERASİM KADINLAR - ERKEKLER - MISAFİRLİK

Aile içinde sıkı bir resmiyete, nezâket ve ihtiram merasimine alışmış olan çerkes kadın ve erkeği hane dışında kibarlığını gösterecek derecede muâşeret adabına alışmış ve meleke sahibi bulunmuş olduğundan tavırlarında câllilik bulunmaz. Bütün söz ve fiillerinde o kadar tabii bir surette yüksek terbiye ve nezaketini gösterirki, insan bu sadelik içinde gösterilen hakiki kibarlığa meftun olur. O derecedeki bu millet ferdlerini kadın ve erkek umumiyetle ve keyfiyet itibarıyla aynı mayadan, aynı evsafı taşıyan bir kalıptan çıkma zaneder.

Dağlarında, ormanlarında, vadilerinde münzevi yaşayan, medenî kavimler ile çok temasta bulunmuş olan bu milletin uzun bir istihâlenin son tekâmülü ad olunan bugünkü beynelmîl medeniyet içinde yaşayan ve medenî denilen milletler kadar ve belki umumi heyetile onlardan ziyade kibar olmalarına hayret edilebilir. Buda en eski medeniyetin onlar tarafından meydana getirilmiş olduğunu gösterir.

KADINLAR

(Bir milletin terbiye ölçüsü kadınlarıdır) derler. Çerkes kadınları ise hakikaten şeref ve vekar mikyadır. Onların umumi hareketlerinde düzeltilmesi gereken bir şey görünmez. Kadınlar ev haricinde yüzlerini örtmezler. Kızlar en önde, kadınlar çocuklarıyla beraber geride olarak yola devam ederler. Re-

fâkatlarında erkek vasa jleri de rehberlik eder. Erkeklerin yanından ve bulundukları mevkiden geçerken hürmeten konuşmayı terk ederler. Vekur bir şekilde ağır ağır geçerler. Süratla gitmek vekara muhalif sayıldığından adımlar ağır ve kısadır. Hele kızların adımları o derece kısadırki yürümüyor, dalgasız ağır ağır akıyor zan olunur. Kadın elbiseleri toptan uzun olmadığından, yürürken etek kaldırmak yoktur ve ayıptır. Kollarını sallamazlar. Erkeklerin gördüğü yerde ikide bir etrafa bakmazlar. Yolda yürürken vücudu ve başı dik ve dürüst yürümeye dikkat ederler. Karşıdan pek genç olmıyan erkek geliyorsa yüzleri yolcuya çevirerek erkek geçinceye kadar ayakta dururlar. Erkek de yaya ise mültefit bir kaç söz söyliyerek geçer. Çerkes kadınlarının bu surette ihtiram resmini Mr. Longworst «pek lâtif» buluyor.

Kadınların karşısından gelen erkek kadınlara hürmeten, yanlarına varmadan 40-50 metre yaklaşıncaya atından inerek yanlarından yaya geçer. Ve yine o kadar uzağa gidince atının başı kadınlara çevrilir ve bu suretle atına biner. O vakte kadar kadınlarda hareket etmezler.

Bundan başka köy haricinde yolculuk eden kadınlara tesadüf eden yolcu erkek «sizi teşyi edeyim, size refâkat edeyim» diye teklifte bulunur. Kadınlarda «Sağ ol» diye teşekkür ederler. Bu surette telâki edilince erkek, kadınlarla, bilhassa kızlarla mültefitane bir kaç söz teati edilir. Kızlarla olan mükâlemeler ekseriya lâtife tarzında olur. Köyün toplantı yeri gibi erkeklerin toplandıkları mevkiden onları rahatsız etmemek için kadınlar imkân varsa geçmezler. Çünkü kadın geçerken erkekler hep birden ayağa kalkarlar ve yol üzerinde iseler bir az uzağa çekilirler. Kocasının akrabasından olup henüz yanına çıkmadığı erkeklerin kapısı önündende başka yol varsa geçmezler.

Kadınlar, misafir oldukları yerlerde erkekler derecesinde hürmet görürler. Fakat Haricteki misafir odasında değil «Vuneşhu-Vuneşhu» denilen ve haremde aile reislerine mahsus bulunan büyük odada misafir edilir. Misafir kadınlara yalnız kadınlar hizmet eder. Fakat yalnız ev sahibesi ile değil, sahibi ile de görüşürler. Misafir kız, hane sahibi ile oğlu ile de yemek yiyebilir. Misafir kadına da erkek misafirler gibi hürmeten hayvan keserler. Giderken evin kadınları köy kenarına kadar teşyi ederler. Hanedeki erkeklerden bir ikisi de köylerine kadar refakat eder. Kadın misafirlere hediyeler verilir.

Kadınların başlıca mecburi ziyaretleri şunlardır: Gelin görmeye gitmek, akraba ise düğününe gitmek, akraba ve komşularının losasına gitmek, akraba ve komşularını taziyeye, uzun siyahattan dönen akraba

görmeye, kızı kaçaya giden komşuları tebrike, akraba ve komşularının hastalarını görmeye gitmek ve bayram tebriklerinde bulunmak. Bu gibi ziyaretlere kadın eli boş gitmez. Daima bir sepet «Heluj» «Metterj» götürür. Ekseriya sepet boş iade edilmez. İçine münasip bir hed.ye konur.

Kadınlar yekdiğerile karşılaştıkları vakit aynı köyden değil, fakat aralarında tanış varsa yekdiğerini kucaklıyarak selamlaşırlar. Ayrılırken de aynı suretle saygı ve muhabbet gösterirler. Evvelâ sağ ellerini kaldırarak o kadar tabii ve vekurane biri birine sarılırlarki bunu Mr. Bell «Pek lâtif» diye tavsif eder.

Müşafir kadınlar aile ve soylarından olmıyan erkeklerle beraber yemek yemezler. Fakat kızlar her kesle yemek yerler. Çünkü onlar müstakildir. Müşafir kadınlara mahsus sofralarda erkek sofralarındaki merasime aynile riayet olunur. Kadınlara selâm verilmmez. Fakat kızlar (Asapşı) diye selâmlanırlar. Onlarda iadei selâm ederler. Ancak kızlar erkekler gibi selâm alıp verirken ellerini kaldırmazlar. Yalnız hafif bir baş hareketi yaparlar.

ERKEKLER

Atlı erkekler yolda birbirine raslanınca daha küçüğü, 40-50 metre uzakta iken hürmeten atından iner. Attan inen pek genç veyahut sınıfça aynı ise diğler taraftanda saygı karşılığı olmak üzere attan iner. Ve attan inmeden hürmete lâıyk zevatı selâmlamazlar. Atlı olan şayani ihtiram bir zata köy iç ve dışında rast gelince beheme-hal inerek yanından ya-ya geçer.

Kırlarda vaki karşılaşmada iki taraf kalabalık ise, reisler müstesna olmak üzere iki taraftaki mai-

yeter, birbirlerine ağır ağır yaklaşacak, uzakta attan inecek yerde birbirlerinin üzerlerine süratla hamle yaparlar. Atlar çatışır, silâhlar atılır, bilmeyen bir musademe oluyor zan eder. Sonra attan inerek yekdiğerini selâmlarlar. Bu hareket fazla bir saygı ve muhabbet nişanesi sayılır. Çünkü canlı bir iştiyakla yaklaşmış oluyolar.

Birbirini tanıyan gençler yalnız başına da olsalar, kırdan rast geldikleri vakit hamle suretile yanaşırlar. Bunda bir savaş taklidi vardır. Bilhassa atlar içinde bir terbiye ve idmandır.

Selâmlaştıktan sonra köyü daha yakın olan (Yeblâğ) yani buyurunuz diye hanesine davet eder. Bunu dememek âyıptır. Çünkü hanesine yakın ve civar bir yerde rastladığı müşafire selâmı müteakip (Yeblâğ) dememek müşafir perverliğe aygırdır. Ayılacakları vakit daha mühterem reisi bulunan tarafa diğler taraf teşyi teklif eder ve 5-10 dakika kadar hürmeten birlikte gidince onlarda avdet teklif ederler. Avdet teklif edilmezse gidilecek yere kadar birlikte giderler.

Çerkeslerin millî selâmı (ASAPŞI) dır. Bu kelime her nevi selâm ve saygıyı havidir. Selâm müteakip (ŞUZEPEŞA') yani iyimisiniz? denir. Muhatap selâma mukabil (Thavigepsev) yani sağ ol - Allah seni korusun der. İyimisiniz sualine karşıda: (ZEPASO ŞU ŞA') yani mesud olunuz diye cevap verir.

Yalnız selâm veren adam, sağ elini kulağının hizasına kadar dik kaldırır. Daha eski adette, sağ el baş parmağı göğse değmek ve el ufki tutulmak suretile sol mem üzerine konarak selâm veriliirdi. Alına doğru el kaldırmak çerkeslerce mütrad değildir. Selâm alan elini kaldırmaz. Bu suretle selâmlaşmak harıçten gelen müşafire mahsustur. Köy dahilindeki

Bayram namazından sonra dua eden şimali Kafkasyahlar

halk ise yekdiğerine raslanınca (Asapşı) derler.

Raslanmalarda büyük küçüğe, giden oturana selam verir. Müsafir odasına giren (Asapşı) diye selamlar. Bazı din adamları islamiyetten sonra Selamun aleyküm dedikten sonra mutlâka Asapşı de der. Tabiatile milli selâmlarını da terk etmiyorlar. Fakat ekser din adamları da daima asapşı diyorlar ve başka dildeki kelimeleri kullanmıyorlar.

Birbirlerine kırdâ tesadüf edenler, ayrılırken (Goq Maf) Khok maf yani uğurlu ol derler. Bir yer de oturanlarda kendilerini selâmlayan yolcuya (Yeb-lağ) buyurun dedikten sonra gidergen (Goq maf) derler.

Bir atlı cenazeye raslayınca veya kabristana gelinece hürmeten attan iner. Koyun sürüsüne tesadüf edince ortalarından geçmez. Çoban hayvanları bir tarafa alır. Yolcu o vakit çobana: (xobgapxe fexi-hobgaphe fehi) berekli damızlığım olsun der. Çobanda (The vigepsev Axad) sağ ol yeğen diyerek bir kuzu veya koç almasını teklif eder. Yolcudâ alacağım olsun der, geçer. Atlı koyunsürüsünün yanından, geçerken atından inmez, fakat sağ ayağını üzengiden bir az çıkarır. Bu suretle atlı atından inmiş sayılır. Bu hareket hakikaten mübarek bir mahluk olan ve insanların en ziyade istifade ettiği sevimli koyuna karşı sevgi ve saygısındanır. İnsanların bir çok giyim eşyalarını temin eden bu hayvana saygı pek yerindedir.

Atlı müsafir köyde bir thamatenin (muhterem bir ihtiyarın) bir ninenin bulunduğu bir evin önünden geçerken hürmeten atından inerek geçer. Çünkü saygıya riayet etmiyen insan Adighe sayılmaz. Atlılar yolda giderken reis daima önde bulunur. Maiyet ara sıra at oynatırlar, silah atarlar. Biri diğerin kalpağını kaparak koşarken o birleri arkasına düşerler. Bir ara süvarilere mahsus millî yol marşını söylerler. Bu suretle yol yürüdüklerini anlamıyarak, usanmıyarak gidecekleri yere neşe içindé varırlar. Çerkesler hareketi, neşeyi severler. Hatta hisat ve ziraat gibi yorucu işlerde bile şarkılar söyliyerek, silah atarak keyf ile çalışırlar. Mahzun, durgun adamlâ, (VAYTE THAGE - Baban mı öldü) diye istihza ederler. Neşe ve şetareti, irade ve cesaret sahibi bir insan için lüzumlu görürler.

MÜSAFERET

Misafirperverlik Çerkeslerin en büyük faziletleridir. Kusur göstermeyi af etmezler. Bir atasözlerinde: «şöhret için keskin kılıç, dilde fasih olmak, kırk sofra lâzımdır» derler. Savaşta kılıçla, meclislerde güzel hitabelerle şöhret kazanıldığı gibi misafirperverliklerde de nam almağa çalışırlar. Kafkasyada her evin behemehâl bir misafir odası vardır ve daima

açıktır. Misafirin mevkiine göre yatak ve yemek çıkarmak üzere hazırlıklı bulunmakta her kadının şeref vazifesidir.

Atlı misafir olacağı odaya yaklaşıncâ, ev sahibinin mevki ve şerefine göre odadan ne kadar uzak mesefede inmesi gerekeceğini takdir eder. Yaşlı zâdegan ve Thamaterler ancak odanın önüne kadar attan inmeden gelebilir. Diğerleri ev sahibi sayılır bir zat ise 30-40 metre uzakta attan inerler.

Vücut dik olarak attan süratla ve sol tarafından inmek kibarlık icabından olmakla beraber atın omuzuna doğru ziyadece eğilmek ayıptır. İnerken sol elile yalnız başı tutar. Hayvanın yelesini tutmak ayıptır. Misafir attan ineceği vakit etraftaki gençler derhal atı tutarlar. Sağ elile dizgini, sol elile üzengiye tutarak misafirin inişine yardım eder. At, teri kuruyuncaya kadar gezdirildikten sonra yaz ise müsafir odasının yanında bulunması mütead ağaçların gölgesine, kış ise ahıra bağlanır. Bazı misafir odalarının önünde at bağlamağa mahsus 5-6 çatallı bir ağaç dik'li bulunur. 4-5 saat geçmedikçe atın eğeri almazlar. Buna atın sırtı kabarmamak için dikkat ederler. Misafir atma bakılmasını ev sahibine bırakır. Kendisinin hayvana gidip bakması itimatsızlık gibi bir kabalık sayılır.

Atından inen misafir açık bulunan kamçısı elinde olduğu halde ev sahibine ve hazır bulunanlara yanaşarak selâm verir. Ev sahibide (yeb-lağ) diyerek misafir odasına sokar.

Misafir silâhları üzerinde olarak misafir odasına girince ev sahibi, yahut misafire hizmet edecek aile efradının gençleri veyahut o sırada hazır bulunan başka bir genç, derhal müsafirin üzerinde varsa evvelâ başlığını ve yamçısını, sonra kamçısını, tüfengini, tabancasını, kılıcını sıra ile alarak asar. Sonra misafire oturması teklif olunursa da ev sahibi muhterem ve ihtiyar, yahut bulunanlar içinde saygı değer zevat var ise derhal oturmaz. Evvelâ oturulmasını misafir mukabil olarak onlara teklif eder ve müteakiben bu teklifi bir kaç defa tekrar ederler. Nihayet misafir oturunca orada bulunanlar bir müddet ayakta durur ve bu esnada evvelâ ev sahibi (Asapşı) der. Sonra muarefe yani tanış olsun olmasın (Şu zepeşa) yani iyi misiniz diye hatırlı sorar. Misafirde (zepeşa şo şa'-mesut yaşayınız) diye cevap verir. Hemen o sırada kim siniz? diye sormaz. Varsa maiyetindeki Pşerhe den misafirin hüviyeti, gideceği yer ve siyahat maksadı öğrenilir. Yoksa ev sahibi yalnızca «nereden geldiğinizi öğrenebilir miyim?» diye istizahta bulunabilir. Misafirde hüviyetini bildirir.

(Devamı var)

General Musa KUNDUKOHV'un Hatıraları

— II —

Çeviren: Murat YAĞAN

İstanbulda Şark oteline indim. Muhacirlardan Kafkasyalıların Türkiye'deki vaziyetinin umumiyetle iyi olduğunu öğrendikten sonra general üniformamla hariciye nezaretine giderek nazır Âli paşayı ziyaret ettim. : Beni pek samimi karşıladı, kendisine bütün Kafkas Dağlılarının vaziyeti ve Çeçenlerin Türkiye'ye hicret arzuları hususunda yazılı bir arıza vererek hüsnü kabul ve iskânları keyfiyetini rica ettim.

Âli paşa, arızayı okuyunca, Kafkas dağlılarını memnun etmek için elinden geleni yapmağa amade olduğunu beyan etti ve Sadrazam (Baş vekil) Fuat paşayı ziyaret etmemi söyledi.

Ertesi gün, Fuat paşaya gittim. Beni aynı hararetle karşıladı. Bütün Kafkasyalıları, Ruslarla harbe devam etmenin imkânsızlığını idrak ederek Türkiye'ye hicret etmelerini, bunun istikbâlleri için daha hayırlı olacağını tavsiye etti.

On beş gün kadar arızanın cevabını bekledikten sonra Âli paşa beni davet ederek, Babialinin her sene Kafkasyalı 5000 müslüman ailenin gelmesini memnuniyetle kabul ettiğini, fakat hükümetin bunları göstereceği mntakalara zorluksuzca iskân edebilmesi için hep birden değilde peyderpey gelmelerini bildirdi.

Nazıra bütün kalbimle teşekkür ettikten sonra kendisinden Çeçenlerin topluca İskân edilmelerini ve diğer Çerkesler gibi dağıtılmamalarını istedim. Buda kabul edildi.

Taşıdığım nişanları görerek Âli paşa bana dedi ki:

BİR DİNDAŞI MI BU KADAR SÜSLÜ GÖRMEK BENİ MÜTEHASSIS ETTİ. FAKAT YAZIKKI YABANCININ HİZMETİNDE. HALBUKİ HER MÜSLÜMANIN VAZİFESİ KENDİ PEYGAMBERİNİN BAYRAĞI ALTINDA İSLAMLİĞA HİZMET ETMEKTİ. (İ)

Artık Kafkasyanın istiklâli ümidini kaybetmiş olan hemşerilerimin arasında elimden geldiği kadar vazifemi yapmağa çalışacağım diye cevap verdim.

Âli paşadan ayrıldıktan sonra Fuat paşaya gittim. Allaha ısmarladık deren oda - BİR MÜSLÜMANIN VAZİFELERİ HUSUSUNDA HEMEN TEMAMEN ÂLİ PAŞANIN SÖYLEDİKLERİNİ SÖYLEDİ

Sadrazamın yanından çıkınca Hüseyin paşaya (Çerkes Ubih kabilesinden Berzeg ailesinden) gittim. gene Ubuh kabilesinden olan Hafız paşanın kardeşi Ali paşada orada idi. Her ikisinde hemşerilelerinin vaziyeti ile yakından alakadar oluyorlardı. Bu hicret meselesinden acele etmememi rica ettiler. Türklerle Fransızların Ruslara bir harp ilân etmesinin her gün beklendiğini söylediler.

Kendilerine bu gürültü yatışuncaya kadar beklemeyi vadettikten sonra sabık Sadrazam Kayserili paşayı ziyaret ettim. Kendisinin daha evvelden bir defa ziyaret etmiştim. Oda aynı sebeplerle Rusyayı terkederek Türkiye'ye geçmemi istiyordu. İlk fırsatta Rus hizmetini terkeceğime dair BENDEN SÖZ aldılar.

Kırk beş gün İstanbulda kaldıktan sonra Konsantin vapur ile Odesaya hareket ettim. Burada oğlum ve yeğenim tahsillerini yapıyorlardı. Her ikisinde beni rıhtımda karşıladılar ve oğlum Arslanbek kumandan Kotzebu'nun evinde, Petersburgdan Tiflise geçerken kendisini gören Grandük Mişel'in bana selâmını söyledi. Bundan, Altışın Dağlıların Terek vilayetinden Türkiye'ye hicretini son derece arzu ettiğini, onun içinde beni teşçi etmek istediğini anladım.

Otelde bir oda tuttuktan sonra kumandan general Kotzebunun evine gitim. Kenisi Kafkasyada kurmaybaşkanı sıfat ile çok kalmış olduğundan bana hususi bir alaka gösterirdi. Hatta çok zamanlar hükümetin Kafkasyadaki hattı hareketinden bahsederken «Kafkasyayı halkın ve bizat Rusyanın saadet ve iyiliğinin icap ettirdiği şekilde zaptedip orada yerleşmesini bilemiyoruz. Bizi miçin çok ayıp» dediği olmuştı.

Kafkasyada ne elde ettik? kabilelerine itimat telkeni edemedik ve onları Türklere veriyoruz. Rusya'nın toprağa ihtiyacı yok. İşte benim mntıkamda ne kadar hali arazi var. Kolonize etmek istiyoruz, insan bulamıyoruz. Sonunda kafamıza dank diyecek, fakat geç.

Kotzebu dan müsaade aldıktan sonra Prenses Vorontzofu ziyaret ettim. Evvelcede söylediğim gibi Kafkasyada iken prenses bana karşı daima alaka göstermiş ve iyi davranmıştı. Meşhur zevcini kaybettikten sonra prenses tamamiyle modern hayattan çekilerek kendini dini vazifelerine vermişti. O kadar

ki konuşmaları bile yalnız dini mevzulara inhisar ediyordu. Beni görünce de merakla sordu: General ...İstanbulda bir çok müslümanların protestanlığı kabul etiklerini ve bunların arasında Fuat paşanın bulunduğunu işittim. Doğrumudur?

Bir çok Ermenilerin döndüklerini duydum. Fakat müslümanlar ve Fuat paşadan haberim yok diye cevap verdim.

Hıristiyanlık nurunun Türkiye'ye girmeğe başladığını öğrenmekle mesrur oldum dedi.

Henüz sözlerini bitirmişti, protestan Türkler hakkında yeni suallere maruz kalmamak için müsaade istedim, çıktım.

Akşam oğlum bana İstanbul'a ne yapmağa gittiğini sordu. Türkiye'ye gidip yerleşerek sonra Türklerin desteklemesiyle Kafkasyayı kurtarmak hususunda fikirlerimi kendisine açtım. Zavallı çocuk bu sözlerimden o derece memnun oldu ki, kollarına atılarak bu güzel fikrim için teşekkür etti. Fikirlerini anlamak arzusu ile sordum:

Burada ne sıkıntın var? Bir general oğlusun, asil bir Rusa verilen bütün hak ve avantajlardan istifade ediyorsun.

Ah Babacığım... dedi. Kalbimin kendisi için çarptığı bedbaht milletimin felâketleri karşısında, bu şahsi avantajlar bana saadet verebilir mi?

Bu konuşma esnasında ancak dokuz yaşında olan yeğenim Ahmedin gözlerinden yaşlar aktığını görünce bahse son verdim. Bir marta kadar Odesada tahsillerine devam ettikten sonra aile ocağına dönerceklerini kendilerine söyliyerek kalplerine su serpdim.

Bu acıklı sahneden, çocuklarımın Rus hükümetinin niyetlerini çok iyi anladıklarını, memleketleri dışında karşılaşacakları her türlü mahrumiyeti göze aldıklarını gördüm.

Ertesi gün, Kerçe kadar denizden, ondan öteyede kendi arabamla yoluma devam ederek Terek kaleye (Vladikafkas) geldim. Yolda molalardan birinde, geçen seneki hicrete (1864 hicreti) yetişemiyerek geç kalmış olan Çerkes muhacırlarına rasladım. Çocuklara, yemiş almaları için para dağıttığım sırada, istasyon memuru bu feci manzaranın benim üzerimde yaptığı tesiri anıyarak yanıma yaklaştı. Yaşlı gözlerle ve teessüfle dedi:

Ekselans... Böyle feci bir felâket karşısında parçalanmıyacak kalp varmıdır? Allahtan korkmalı. Bu toprak onların, mechul bir akibete doğru ne hakla kovuyoruz? nereye gittiklerini sordum: «Türkiye» diye cevap verdiler. Fakat orada kendilerini ne bekliyor? burdan haberleri yok.

Bu kondüktörün sözlerinden Rus hükümetinin

Rus hissiyatına aykırı hareket ettiğini tahmin ettim. Stavropola gelince, Çeçenistan ve Batı Kafkasya fâtihi olmakla beraber doğruluğu, zekâsı, mertliği sayesinde Şimali Kafkasyalılar tarafından az çok sevilen ve sayılan kumandan kont Evdokimofa uğradım.

Evdokimof, Armiachka (Ermeni) diye anıldığı general Lorisi çok iyi tanıyordu. Dostluğumuza mebni bana kendisine itimat etmememi, ona karşı hareketlerimde ve görüşmelerimde dikkatli olmamı tavsiye etti. Şahsen Türkiye'ye hicretimi tesvib etti (Büyük şeflerden hiç kimse henüz bu sırrı bilmiyordu).

Ekim ayının ilk günlerinde Vladikafkasa vardım. Lorise giderek Babıâlinin Kafkas muhacırlarını kabul ettiğini bildirdim. Aynı gün bir raporla bunu kurmay başkanı general Kartze'ye bildirmem hususunda ısrar etti. General Kartze kendisine Grandükün bu sırrı şimdilik yeni bir emre, yani Rus hükümeti resmen Türkiye'yi haberdar edinceye kadar saklanması emrini bildirdi. Az sonra Loris tiflise gitmek emrini aldı. Bende memleketime evime gittim.

24 Ekim. 1864 de Loristen, Vladikafkasa (Terek kale) kendisini görmeye gitmem hakkında bir mektup aldım. Varır varmaz Loris, Grandükün İstanbul sefiri Ignatief'ten benim Türk hükümeti ile Şimali Kafkasyalıların Türkiye'ye hicreti hakkında yaptığım gizli mülakatların teferuatı üzerinde bir mektup aldığını ve Grandükün gülererek: «General Kundukhovun Türkiye'ye seyahatından sefere bahsetmemekle kendisine kötü bir oyun oynadık» dediğini anlattı. Sonra devam etti;

Altes sizden son derece memnun. yalnız Çeçenistanda ve memlekette biraz karışıklık olacağından endişe ediyor. Hakikaten endişeye değer. Allah bir karışıklıktan bizi saklasın, aksi halde bizim için kötü olur.

Fazla durmıyarak arzumu Lorise bildirmeye karar verdim. Bu hicreti başarmak işini üzerime aldıktan sonra bir damla kan akmadan yapmak için elimden gelen her şeyi yapmağa hazır olduğumu ve bunun içinde benim bütün akrabalarımın beraber muhacırların başına geçmem icap ettiğini söyledim.

Ne diyorsunuz, yarabbi, diye bağırdı. Böyle bir bir adım atmağa karar vermeniz mümkün mü?

Bu planı gerçekleştirmek için canımı ve malımı fedaya hazır olduğumu anlatınca devam ettim:

Evet bu sizin hesabınıza büyük bir fedakârlıktır. Bu kadar yükselmeğe muvaffak olduktan sonra onu kaybetmeğe karar vermek?... Fakat bana öyle geliyorki ne Grandük ne Haşmetmeap imparator gitmenize müsaade etmeyecektir.

O zaman işin muvafık, olacağını zannetmem dedim.

Şu halde niçin bu vazifeyi kabuletmekte acele ettiniz ve niçin İstanbula gittiniz?

Çünkü böyle bir vazifeye ihtimal vermemiştim. benim hicret etmek arzuma ne diyebilirler, anlamıyorum. Düşündümki bunda hiç bir şey kaybetmez, eğer kaybeden varsa o da benim ki bu da benim bileceğim bir iş.

Hicret etmemin doğru olup olmayacağı hakkındaki münakaşamızı fazla anlatmağa lüzum gömüyorum. sadece neticede, ertesi gün Lorisin bu işi Grandüke arz etmek üzere Tiflise hareketine karar verdik. Dört gün sonra Loris gelerek başka türlü harekete imkân olmadığı taktirde gitmeme Grandükün büyük bir müşkilat görmediğini bildirdi.

1865 senesi şubatının sonlarında Loris, Grandükten Çeçenleri harekete hazırlamak emrini aldı. Bu emre ek olarak bütün vilayet şeflerine muntıkalarındaki halkın hareketlerine nezaret etmek vazifesi verildi. Bende Loristen bu muhaceretin başlaması hakkında resmi bir mektup aldım. Hiç zaman kaybetmeden, muhterem çeçen naibi Sadullah, karabulak starkınası Alajuko Tsug'u ve memleketin bir çok sayılır zevatını davet ettim. Kendilerine geçmiş ve hali hazır vaziyeti izah ettikten sonra Kafkasyadan ne beklediklerini sordum. Hep birden hristiyanlaşmaktan başka bir şeyin mevzuu bahis olamayacağını söylediler. Samimiyetlerini müşahade edince kendilerine gözyaşları ile Kafkasyayı terkederek benimle beraber Türkiyeye hicret etmelerini teklif ettim. Orada belki Rusların bizden gasbettikleri kadar iyi toprak elde etmemekle beraber çalışarak ihtiyaçlarımızı daha iyi temin edebileceğimizi ve ilk fırsatta Türklerin yardımıyla düşmanımızı Kafkasyadan kovmak için hazır bekliyeceğimizi anlattım.

İçlerinden bazıları ana vatani terketmektense ölmeyi tercih ettiklerini ve bir isyan daha yaparak bir defa daha talii denemek istediklerini söylemeğe hazırlanıpca kendilerine şöyle dedim:

Hepimiz biliriz ki, dünyada Yahudiler kadar

her keshi heret ettiği bir millet yoktur. Her kim ki hakaret etmek istediği birine bu «Yahudi» sözünü söylerse hemen onun öfkesini tahrik etmiş olur. Bununla beraber inkâr edemeyizki onların arasında dürüst, zeki, münevver, akli selim sahibi, liyakatli insanlar vardır. Onların kötü tarafları sadece bir vatana sahip olmamalarından, bir istinatları bulunmamasından ve milli şereflerinden mahrum olmalarından geliyor ve sadece karınları için çalışıyorlar.

Ben haleflerimin böyle bir akibete duçar olmamaları için kendilerine bir vatan aramak lüzumunu duydum, müslüman olmak sıfatıyla Türkiyeyi tercih ettim. Osmanlılarla ruhen ve kalben kaynaşabiliriz, müşterek vatanın elem ve saadetlerini paylaşabiliriz, orada her cihetten hüşnükabul görürüz, halbuki burada bizim her şeyimizi, vatanımızı ve haklarımızı gasbetmiş bir düşmanla kaynaşmamız ayıp olurdu.

Şunu bilinizki, biz, bizim için değil, asıl gelecek nesil için acı duyuyor ve endişe ediyoruz. gelecek nesil hiç bir zaman bizi yüz senelik bir harpten sonra terkettiğimiz memleketimiz için muahaze etmeyecek, fakat esasında bizim olmaktan çıkmış olan ana vatanda yaşamakta devam etmek arzusile kendilerine esir ve muhakkak bir istikbal bırakmamamızı lanetle yadedecektir. Bir kelime ile, vatanımızın istikbalini tehayyül ettiğim zaman, onu çekilmez buluyorum, başası teneffüs edilmez bir hal alacağını görüyorum. İki şerden ehvenini tercih etmemiz icabediyor.

(devamı var)

(1) İmam Şamile karşı menfi rol alan, vatani uğrunda vatan severlerle iş birliği yapmak istemiyen general Kundukhov hakkındaki noktai nazarımızı dergimizin Ocak 1957 sayı 1 de belirtmiştik. Generalin o zamanki Türk sadrazamı ile hariciye nazırının generalin bu çirkin hareketini yüzüne vurdukları generalin hatıralarındaki itirafıyla anlaşılmalıdır.

Yeni Kafkas

Gönderilen yazılar dercedilsin edilmesin iade edilmez

Büyükleri hatırlayalım :

TEMRIUKUE İDAR

— 1571

Şimali Kafkas tarihinde tanınmış zeki, cesur ve dinamik bir hükümdardır. Uykusuzluğa, uzun müddet at üstünde kalmağa, yorgunluğa, soğuğa karşı mu kavemete alışmış, sahin hayatı sevmez, kırlarda çadırsız ve yamçı ile yatan, basit yemeği seven debdebeden nefret eden bir insandı (1).

Temriukue ağabeyi Kemirgokue'nin vefatında hükümet idaresini tamamen eune almıştı. Şairler, kasideciler, millî şarkıcılar bu genç ve ateşin devlet adamının meziyetlerini, yüksek idare ve temiz ahlakını saymakla bitiremezlerdi. Rus prensi Swacetoslaw; Temriukue'nin çok güzel ve iyi meziyet ve hayatından sitayeşle bahseder (2). Cindilik ve merdlik ile prensip sahibi bir insandı. Volga ve Don havzaları etrafındaki bozkırlar onun cihâd sahası idi. Savaşlara başlamadan evvel hasımlarına ve müstevililere «Sizinle savaşmak için geliyorum. Hazır olunuz» diye haber göndererek savaş için onlara fırsat verir ve bunu mertlik nişanesi sayardı (3).

Çerkesler, Onaltıncı asırda Şimali Kafkasyayı istilâya çalışan Kalmuk ve Kırım tatarları ile daima harp halinde idiler. Kalmuklarla yaptıkları harplarda Volga havzalarını istila etmişler, Astrahanı zaptedererek Hanı olan Kasım Han'ı katletmişlerdir (1522).

(4) Kamukları Don havzasındada hezimete uğrattıktan sonra Kırım yarım adasına kadar ilerlemişler ve şimal komşuları Rus Çarı (İvain Vassilyewitch) ile dostane münasebet tesis etmişlerdir. Henüz hükümdar olan ağabeyi Kemirgokue ile beraber vazifeleri Kalmuk ve Kırım hücumlarını defetmek için Ruslarla ittifak etmek düşüncesini belirtmek ve Kırım Hanları ile Osmanlılara karşı icabında çarın yardımını temin etmek arzusunu filiyata sokmaktı.

Kalmuk ve Kırım Hanları, Pek güzel araziye sahip olan Şimali Kafkasyaya göz dikmişler, onun tabii güzellik ve servetini, verimli mahsullerile madenlerinden, havasının mülayemetinden istifadeyi düşünüyorlardı. İkide birde Şimali Kafkasyaya savaş açmaları, istilâ ve yağmaya girişmeleri, Kafkasın sâkin halkının hayatlarını alt üst etmiş, takatlarını kırmıştı. Çerkesler; Kalmuk ve Kırımlılarla yaptıkları savaşlarda bazan galip, bazande mağlup oluyorlar, fakat mamur köyleri, zengin harmanları yanyordu. Çerkesya halkı Bizans papaslarının gayretile kısmen hristiyan dinine girmişlerdi. Ortodoks olan bu kısım halk aynı dinden olan Ruslarla ittifakı düşün-

yorlardı. Putperesi olanlarda buna muvazana... yaptır-
letin o zamanki arzu ve temayüllerine uyarak 1557
de Ruslarla karşılıklı bir muahede akdetmişlerdir.
Temriukue İdarın kızı Maryam 21.Ağustos.1561 de
Çar Müdhiş İvan ile evlenerek aradaki ittifakı bir
sıhriyet ile kuvvetlendirmişlerdi. (5),

Temriukue meleketi pek güzel idare etmiş, fakat son Kırım savaşında yaralanmış ve on gün sonra (1571) de vefat etmiştir. Muhakkaktır ki Temriukue idar; Şimali Kafkasyanın son derece idareci, pek zeki, demokrat bir hükümdarı ve devrinin en iyi binicisi ve kahraman kumandanı idi.

- (1) Adıgı tarihi. Şora Neğumuka, 1824. A-
rapça tercüme. Dr. Habjoka Sıo
- (2) Rusya memleketi tarihi. Karamzin. C.I.
F.7. S. 104.
- (3) Aynı eser aynı sahife.
- (4) Türk Ansiklopedisi, S. 499.
- (5) Rusya memleketi tarihi. Karamzin. C.8.
F.5. S, 139 - 140

ABDULMECİT ÇERMÖY

1882 - 1937

Şimali Kafkasya sabık reisi cumhuru ve Paris sulh konferansı murahhası Abdülmecit Çermoy Şimali Kafkasyanın asil bir ailesine mensuptur. 1882 de Gronzi şehrinde doğdu. Babası Rus ordusunda bir general idi. Terekale (Vladikafkas) lisesini ve askeri mekteplerini bitirdikten sonra zabıt olarak Rus imparatorunun hâssa alayında bir müddet hizmet etmiş, yüksek sosyeteler arasında yaşamış, parlak bir istikbale namzet iken bu ateşin genç saray debdebelerine rağmen temiz ruhundaki hürriyet aşkının sevkile mevsimsiz tekaüt olarak sevdiği yud-
daşları arasına, Şimali Kafkasyaya dönmüş ve memleketine yerleşmiştir. Ruslarca o zaman çok mühim bir iktisat ve siyasî mesele teşkil eden petrol işleriyle uğraşmış, harikulade zekâ ve teşebbüsü sayesinde petrol işleri ilerlemiş, Kafkasyada en önemli petrol sanayiinin temellerini atalar arasına girmiştir.

Rus inkilâbı başlar başlamaz, millî cereyanların başına gemiş ve son nefesine kadar millî gayenin tahakkuku için savaşmıştır. 1 Mayıs 1917 de toplanan Şimali Kafkasya Halk ko gresinin ilk müteşebbisi ve icra reisi olmuştur. Kafkas konfederasyonu için çok çalışmış, Bakuve Tiflise bir çok defalar gidip gelmiştir. II. Mayıs 1918 istiklâl dökümanında Abdülmecidin imzası bulunmaktadır. Türkiye ile Şimali Kafkasya arasında ilk defa olarak Batumda bir dostluk muahedesı akteden ve imzalayan Abdülmecit Çermoydur.

Abdülmecit - Çermoy

Şimali Kafkas istiklalinin tanınması için 1919 da Avrupaya giden Çermoy; Rus bolşeviklerinin Kafkasyayı istilası üzerine bir daha meleketine dönmemiş, milli davanın neticesini görmeden ızdırap ve zaruret içinde (28. Ağustos. 1937 tarihinde Lozan (İsviçre) de vefat etmiştir. Vatanını çok seven, hayırhah ve müteşebbis bir devlet adamı idi.

KAFKAS HİKÂYELERİ

19. UNCU ASRIN ŞİMALI KAFKAS GÜZELLİK KRALİÇESİ FEMİHAN ÇOK KOCA DEĞİŞTİ - REN BİR KIZDI

Çerkeslerin Hatıkuay dalından Şeceruk soyundan Geganuk Cangeri'nin kızı Femihhan, son derece güzel bir kızdı. Boy, bos, endam, ince bel, beyaz renk, elâ göz, sarı saç onu süslüyordu.

Babası, Kafkasyanın tanınmış bir zengini, Seçme, asil, güzel yalnız 1700 at, kısırak ve sığırı vardı.

1864 senesinde Kafkasyadan hicretle Anadolu da Uzun yaylaya iskân edilmişlerdi. Hicret yüzünden servet elden gitmişti. Femihhanın yalnız pırlanta güzelliği kalmıştı. Bu yüzden evlenme talipleri pek çok... Uzun yaylada Hatuğzokue Musa ile evlendi, ikinci olarak Geganuk Tatlostan, ondan sonra Bule-tuka Karbek, daha sonra Pediz Hüseyin ile izdivaç etmişti. Onu takiben Pşimaf ve daha sonra Zanukue Sefer paşanın oğlu Zanukue Kara Batır (Türkiyeye hicretinde ismini değiştirip İbrahim bey, daha sonra mirliya İbrahim paşa olmuştu) ile evlendi. Paşadan bir erkek evladı olarak bir müddet sonra vefat etti. Denebilir ki İslâmiyetten sonra Çerkesler arasında en çok kocaya varan kız bu olmuştur. Femihhan bir çok

taliplerin rekabet ve ıstırakları yüzünden elden ele geçmek zorunda kalmıştı.

CÖMERT PRENS

Hatuğzokue Muhammed Pagu'nun av yapmak üzere Balkar arazisine girdiğini haber alan binlerce Balkar aralarında topladıkları binlerce at, kısırak ve öküzle ineği hediye olarak kendisine takdim etmek isterler. Muhammed Pagu Hatuğzokuk, avlamak üzere geldiğini, bu sırada bir kaç dostunu ziyaretle hatırlarını sorabileceğini, hiç bir şeye ihtiyacı olmadığını, derin memnuniyetini bildirerek hediyelerini kabul edemeyeceğini söylemiş isede, Balkarlar, Hatuğzokuk gibi meşhur bir zatın Balkar memleketine giripte hediyesiz dönmesi kendileri için ayıp olacağını ileri sürerek ısrar ettiklerinde Hatuğzokuk hediyeleri kabul etmek zorunda kalmış memleketine dönmüş, fakat evine varmadan yolda rast geldiği fakirlere hepsini taksim ederek bitirmiş, evden ayrıldığı gibi dönmüştü.

VATAN SEVGİSİ

Hatuğzokuk Kigurk Devletmırz adında bir Çerkes prensinin birader zadesi yetim kalmış ve Rusyaya gitmiş. Ruslar bunun tanınmış bir ailenin oğlu bildiklerinden çok ikramda bulunmuşlar, Askeri mektebe almışlar, Rusyada yarbay rütbesine kadar yükselmiş, Bir gün memleketine döneceği esnada Çar tarafından kendisine yaldızlı gümüş sofa ve çay takımları hediye edilmiş, Kafkasyaya vardığında bu kıymetli takımları amcasına takdim etmiş, Amcada (Baksan) nehrinin üzerinde yaptırdığı köprüünün yanında bütün ümerayı davet ederek gelen hediyeleri teşhir etmiş (sevgili oğlum bana bunları Rusyadan getirdi) demiş. Her kes tebrik ettikten sonra ayağa kalkarak:

(Aziz dostlarım, Din kardeşlerim. Bu sizin güzel dediğiniz şeyler, benim gözüme pek çirkin geliyor. Bulaşık bir hediye... pek munda görüldüğüm bu hediyeleri kabul etmiyeceğim. Zira bunların ardından memleketimizde neler zuhur edecek göreceksiniz. Memleketin harabiyeti, istilası böyle hile ile sokulan şeylerden ve hediyelerden başlar... Ben bunları istemem) diyerek ve köprüünün ortasına kadar giderek durmuş ve cümlesini suya atmıştı.

Vakıa, bunun birader zadesi gibi sonradan tahsil için Rusyaya gidip gelenlerin yüzünden çok zaman geçmeden güzel Kafkas elden gitti dense pekte yanlış olmaz.

Kafkas ve Ön Asya Medeniyetleri Arasındaki Arkeolojik rabıta

Yıldız Okay Tlifij

Doğu Anadolu yaylası Kafkasya, İran, Mezopotamya ve Anadolunun bir kilit noktası, muhtelif kültür ve ırkların uğrak yeri olmuştur.

Doğu Anadolu'da yapılan kazıların ortaya koydukları eserler Hitit ve Friglerin Anadolu'ya batıdan girdikleri tezini çürütecek mahiyettedir.

Erzurumun 15 kilometre kuzey batısında Karaz höyüğünde yapılan kazıda bulunan çanak, çömlek ve diğer eşyanın büyük bir kısmı Alaca höyük Alishar ve Ahlatlıbel bakır çağı çanak çömleğinin aynısıdır. Aynı zamanda bu eserler Kafkas kültürüyle de yakın bir müşahabet göstermektedirler.

Bundan başka Alacahöyük ve Boğazköyde yapılan kazılarda Hitit medeniyetinin Mısır ve Sümer medeniyetleri derecesinde hatta bazı cihetlerden daha yüksek bir kültüre sahip olduğunu ortaya koymuştur. Aynı zamanda bu medeniyetin Sümer, Luristan, Kafkasya ve Cenubi Asyadaki Preskitik medeniyetlerle münasebeti Ordos mıntkasına kadar İç Asya ile irtibatı kattiyetle anlaşılmıştır.

Viyanalı Profesör Franz Hancar bir makalesinde bu hususta fikrini şu sözlerle izhar etmiştir. «Ön Asya kendisinin geçmişteki en eski parlak devrini gittikçe genişleyen ve büyüyen bir açıklıkla meydana koymaktadır. Trovanın harikulâde değerli malzemeleri, Kubanın süslü medfenleri, Tepehisarın çok zengin mezar ve yerleşme buluntularına, Alacahöyüğün bir çok bakımdan emsalsiz şayanı dikkat buluntularını Ön Asya Bakır Çağı gelişmesinin sarîh ve ıftihara şayan belgeleri halinde katılmaktadır. Aynı zamanda bunların hepsinde birbirleriyle gösterdiği yakınlık gözden kaçmıyacak derecede büyük bir hakikattir.»

Alacahöyüğün harfiyatında bulunan mezarlarda dikkate şayan bir noktada; mezarlarda işkeletlerin başı batıya ayağı doğuya gelmek sureti ile dizleri bükük duurma yerleştirilmiş olmalarıdır. Dört köşe çukura ölü ahrette gerekli eşyası ile yerleştirildikten sonra, üstü ağaç kalaslarla kapatılmış ve bunu büyük ölçüde ölü aşı takip etmiştir. Kurban edilen sayısı 6 yı bulan sığırların, münferit koyun ve domuzun yalnız başları ve ayak kemikleri tanık olarak arma

şeklinde yerleştirilmiş, kalan kısımları ise şüphesiz yenmiştir. Bu tarz tedfin Kafkasyanın kuban bölgesinde Maykoptada bulunmuştur.

Kuzeyde Kars havalisinde yapılan harfiyatlar hulen çok geniş tutulmamakla beraber burada bulunan eşyalar gerek Kafkas gerekse Hitit medeniyeti arasında o kadar yakın bir müşahabet meydana getirmektedirki Kafkasyadan Ön Asyaya inen kavimlerin hangi yolu takip ettiğini göstermesi bakımından çok büyük ehemmiyeti haizdir. Gerek bu kazılar gerekse Vandaki daha büyük kazılarda Orta Anadolunun Sivas, Erzincan, Erzurum, Kars üstünden Kafkaslara bağlandığı görülmektedir.

Kafkas buluntularına akrabalığı muhakkak olan Madeni eşyalar ile Ordu vilâyetinde bir depoda bulunan muhtelif tip harp aletlerinin Kafkas buluntularına benzemesi ve ayrıca Erzurumla Van arasında münferit bir şekilde elde edilen çanak çömlek buluntularında Nahçıvan üstünden Kafkasyaya açılması hep dikkati çeken olaylardır.

Hancar, Bittel, ve Przavorskinin Anadolu ve Kafkas madeni eşyalarında bir benzerliği işaret etmeleri ve ayrıca Anadolu'nun Bakır çağı adı verilen çanak çömlek nevinin Kafkaslar istikametini göstermesi dikkat nazarları daima bu noktaya çekiyor.

Kafkas arkeolojisinin kendi içinde dahi kronoloji ve münasebet bakımından esaslı güçlükler çıkarması Anadolu, Kafkasya, Mezopotamya ve İranın bir kül halinde tetkikine şimdilik mani olmaktadır.

Hitit devrine ait Bütün kazılarda ele geçen ve Kafkas çanak çömleğinin teknik ve şekil ananesini devam ettiren çanak çömleğin varlığı ve bunların milattan önce 6-7 asra kadar uzanan kronolojisinin ininkitasız bir devamı için esaslı bir delildir.

Anadolunun en eski ahalisine ait kafatasları da enteresandır. Bunlardan bilhassa kalkolitik ve Bakır devrine ait kafataslarının 87.5 % dolikosefal ve mezosefaldır. Von Luschan Anadolu'nun ilk sakinlerinin Armenoid (Bazı tarihçilerce Kafkas ırkının diğer ismi) tipte olduklarını söylemektedir. Bu arada şunu da belirtmek isterim ki bugün yaşayan Çerkezlerin büyük bir çoğunluğu da islam ansikopedisinde de belirtildiği gibi doliko veya mezosefaldırlar.

- Mehazları : Karaz Sondajı, Dr. Hamit Zübeyr Koşay
2. Alaca Höyük Hafriyatının son safhası, Dr. Hamit. Z. Koşay
3. Kars'ın Tarih Öncesi, Kılıç Kökten
4. En eski Anadolu Halkının Kraniyolojik Tetkiki, Dr. Muzaffer. S. Şenyürek
5. The Early Inhabitants of Western Asia, by Luschan, Von F. From
6. The Journal Of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland
7. Çerkesler, İslam Ansiklopedisi. Mirza Bala.

BİR AZDA GÜLELİM

Derleyen : Mehmet KETEV

★ Kominist Macar ceza evinde mahkûm yatan bir çingene müzisyenin oturduğu kamaraya; ifadesi alındığı esnada döğülerek yarı ölü bir halde bulunan bir arkadaşını getiriyorlar. Bir az ayılınca soruyor. Niçin seni bu kadar merhametsizce döğdüler? Faşistlere çalgı çaldığını söylemiş olmyasın?

Ben onlardan bunu nasıl gizliyebirdim. Beni sorguya çekenler, evvelce ikimizin beraberce mızıka çaldığımız aynı faşistler idi.

★ İhtiyar bir kalmuka soruyolar. Hangi idareden memnunsunuz? Çar idaresindenmi? sovyet idaresindenmi?

Kalmuk cevap veriyor. Eski idare beni rahatsız ederdi. Her son baharda nahiye müdürü gelir 200 küsur kuzu alır gider. Ertesi son baharda tekrar gelir yine iki üç yüz kuzu alır gider. Böylece her son baharda kalbim ağırırdı. sızlardı. Sovyet hükümeti geldi. Bütün koyunlarımı ve bütün varımı yığumu aldı Kalbim bir kerre ağrıdı, sızladı ve bende artık rahatladım.

★ Almanyada bulunan Rus askerlerinden biri ağır surette hastalanır. Bir otomobile konarak hastaneye götürürler. Orada vaziyetin ciddiyetini ve fena olduğunu gören bir şvester (Hasta bakıcı hemşire) bitkin bir halde olan erin üzerine eğilerek:

«Telaşlanma yoldaş. Cennete gidiyorsun... der. Er, diretir. «Cennete gitmek istemiyorum, Almanya-da kalmak istiyorum» der.

HABERLER

Moskova 30.7. - Tassa ajansının yayınladığı bir habere göre Sovyetler birliği yüksek sovyet şurası riyaset divanının bir kararı ile Kalmukya muhtar bölgesi, yeni bir sovyet cumhuriyeti olarak ilân edilmiştir.

TEHDİT

Kubışef 10.8.1958 - Sovyet bakanı Nikola Krutçef, Pazar günü dünyanın en büyük Hidroelektrik santralının açılış merasiminde yaptığı konuşmada Amerika ile İngiltereye bir ihtarda bulunarak, Sovyet Rusya ile «Öteki barış sever milletlerle» şayet yeni bir tecavüz harbına girişilecek olursa kendilerini mahvedeceklerini söylemiştir.

Rus Başbakanı: «Şayet akıllarını başlarına toplamazlar ve böyle yeni bir tecavüz harbına girişecek olurlarsa, öteki barış sever milletlerle birlikte emperyalist mütecavizleri mahvedip dünyada ebedi barışı kurmak için elimizden gelen her şeyi yapacağız» demiştir.

Bağdat - 16. 8. 1958 - Kraliyet rejimi taraftarlarından olup son ırak ihtilali esnasında tevkif edilen birinci tümen kumandanı general Gâzi Dağıstanlinin askeri mahkemede muhakemesine başlanmıştır. General Gâzi. Şeyh Şamilin yakın akrabası olup Osmanlı ordusu kumandanlarından Kütülamarede şehit düşen Mehmet Fazıl paşanın oğludur.

CEZAYIR vatanseverleriyle savaşan Franzislar Cezayir - 16.8.1958 - I. Ocak tarihinden 31. temmuz, 1958 e kadar Cezayirde cereyan eden savaşlarda milliyetçilerden 20'757 si öldürülmüş 2777 kişi esir edilmiştir. Ele geçen 15,056 silahın 8394 dü av tüfeğidir. Bu tebliği yayınlayan Fransız kuvvetler: keudi kaybı hakkında bir rakam vermemektedir.

VEFAT

Eskişehirde oturan kıymetli hemşerimiz emekli binbaşı Hacı Hamit Mamuh'un 13.8.1958 çarşamba günü vefat ettiği öğrenilmiştir.

Öğlu Ruşen Mamuh ile kardeşlerine, merhumun refikasına başsağlığı diler, kederlerine katılır, merhuma Allahtan mağfiret dileriz.

Yeni Kafkas

25 Dil Bilen Fransız Profesörü DÜMEZİL

Profesör DÜMEZİL hepimizin tanıdığı bir Kafkasolog dur. İstanbul'a sık sık gelir, Anadolu'daki Çerkes köylerinde aylarca kalır, tetkiklerde bulunur, bu mevzuda neşriyat yapan bir dil âlimidir. İstanbul'daki Kafkas kültür derneği azaları arasında bulunarak güzel hâtıralar bırakmış bir zattır. Dil tedkikatında bulunduktan sonra İstanbul'a gelen Profesör Dümezil'i ziyaret eden Havadis gazetesi muhabirlerinden N.A.B. mülâkatını bu gazetenin 24.7.1958 tarihindeki nushasında yazmıştır. Oradan iktibas ettiğimiz bir kısım yazıyı okuyucularımıza sunmağı faydalı bulduk :

1925 ten 1931 yılına kadar İstanbul Darülfunununda Tarihi Edyan müderrisliği yapan dünyaca tanınmış ve bugün Kollej dö Frans (College de France) ta kürsü işgal eden Profesör George Dümezil ile 30 sene sonra karşılaşıyoruz.

Bilmem ilim mânâsında Dümezil ile yarışacak dünya yüzünde bir ikinci profesör var mı?

On lisanı ana dili gibi bilen bilginler vardır. Fakat yirmiden fazla dil üzerinde selâhiyetle ve eserleri ile konuşabilen, tedkikler için KAFKASYA dan Cenubî Amerika'ya kadar kıt'alar aşan Prof. Dümezil'in ilimde de nevî şahsına benzer çalışmaları, hakikaten insanı büyülemektedir. Onunla 30 sene evvel İstanbul Üniversitesinde tanışmış, Kafkas dilleri üzerinde çalışmıştık. Prof. Marr'dan sonra ilim âlemine sunduğu Kont dö Laz (Contes des Lazes) eseri bu devrenin mahsulü idi.

İki aydır dedi; Manyas'ta idim. Burada Hacı Osman ve Hacı Yakup köylerindeki Çerkeslerle temas ettim. Bilir misiniz ki, bu iki köydeki 25 Ubihtan başka dünya yüzünde Çerkes kabilelerinin bir kolü olan UBUH kalmamıştır. Dünyada Ubuhta konuşan son 25 Ubuht bugün Manyas ta yaşamaktadır. Bunların en genci 55 yaşındadır. Bunlarda ölünce Ubuht lisanı dünya yüzünden silinecektir. Ben şimdiye kadar bu lisan üzerinde üç eser neşrettim. Son tedkiklerimle dördüncü eseri bastıracağım. Bu defa seslerini de zaptettim.

RUSYADA BİR TEK KALMAMIŞTIR

Dümezil bunları söylerken o kadar mesuttuki: Peki dedim, Rusya'da, Çerkesistanda Ubuht kalmadı mı?

On sene evvel, Gürcü dili üzerinde tedkikler yapmak üzere gittiği Kafkasyayı çok iyi bilen Prof. Dümezil :

Kat'iyyen, dedi. Rusya'da bir tek UBUH kalmamıştır. Türkiyeye hicret etmiş Ubuhtlar daha fazladır. Fakat, dili unutmuşlardır. Meselâ hususî bir Çerkes dili olan Besney ve Kabartayca konuşanlar da azalmaktadır.

Lâtince, eski Yunanca, Sanskritçe, eski İskandinavca ve eski İrlanda dillerini ana dili gibi bilen Prof. Dümezil; bunlara ölüme mahkûm yirmiden fazla dil ilâve etmiş bulunmaktadır. Profesör, gelecek sene Dağıstan dilleri üzerinde tedkiklere başlayacaktır.

Mr. G. Dümezil İstanbul Kafkas Kültür Derneğinde

SADECE DAĞIŞTANDA 20 DİL VARDIR

(Dağıstanda 20 kadar dil vardır) diyor. Bunların üç, dördü mühimdir. Bunlar ANDİ, DİDO ve AVAR yani HUNZAKH dilleridir. Avarca çok eski bir metne sahip bulunuyor. Henüz tamamilen okuyamadım. Gelecek sene bu dil üzerinde çalışarak bu kitabı da okumaya muvaffak olacağımı sanıyorum.

Profesör Dümezil bu hafta Fransaya dönüyor. Oradan Belçikaya geçecek ve dünyanın en zengin kütüphanelerinden biri olan UPSALA kütüphanesinde tetkiklerine devam edecektir. M. Dümezil bu sene Belçika Akademisi âzâlığına kabul edilmiştir. 60 yaşını doldurması münasebetiyle de altı sene kürsü işgal ettiği İstanbul Üniversitesi profesörleri dahil dünyanın tanınmış profesörlerinin yazılarını ihtiva edecek (Dümezil şeref Kitabı) pek yakında ilim âleminin eline sunulacaktır.

Dümezil:

Gelecek sene tekrar Türkiye'ye geleceğim, diyor. Türkiye, en çok sevdiğim memlekettir. Aynı zamanda en zengin menbadır.

Soa olarak şunu sordum. Dünyada kaç dil vardır?

Gülümsedi; Henüz İstatistik yapılmamıştır. Yapılmasında çok güçtür. Yalnız Amer.ka'da binden fazla dil konuşulduğu bir hakikattir. Bu rakam karşısında eski dünyanın dilleri tabii baş döndürücü bir rakama yükselir. Fakat, şu da varki, diller de insanlar gibi ömürlerini doldurup tarihin karanlıklarına gömülmektedirler.

Havadis gazetesi N.A.B.

Haşiye:

Çerkesyada Ubuhların ileri gelenleri bir gün aralarında bir (Hase) kongre yapıyorlar. Nufuslarının az olduğunu ileri sürerek Ubuhçanın bırakılmasına ve çok kullanılan Abzahçanın kabulüne karar veriyor ve çocuklarını bu dilin kullanması için tazyik ediyorlar. Arzuları yerini buluyor, Abzahça konuşmağa başlıyorlar. Ubuhların hemen hepsinin Abzahçe konuşması bu kongrenin verdiği kararın neticesidir.

Yeni Kafkas

TARİHİ HATIRALAR

6/Eylül/1859	İmam Şamîlin Ruslara esir olması
21/Eylül/1496	Mısır Sultanı Kaytbay öldü
29/Ekim/1585	Osmanlı tarihinde meşhur kumandanlardan Özdemiroğlu Osman Khushtuka paşa şark cephesinde hastalanarak öldü
30/Ekim/1916	İstanbul Çerkes teavun cemiyeti reisi Ahmet Cavit Therhet paşa Üsküdar'da öldü

HADISELER :

Geçenlerde bir arkadaşın ziyaretine gitmiştim. Salondaki bir misafiri su katılmamış bir Çerkes diye *akdım etti. Abru Dağdeviren... Görüştük, kıbar bir zat. Babası 1864 hicretinde Kafkasyadan, Kuban - dır Türkiyeye hicret etmiş. Orada adı Missevst imiş. Fakat İstanbulda bir akrabası kendisine Abdulgafur adını takmış ve nufusa kaydettirmiş.

Abdulgafur efendi mektebe bir azda medreseye devam etmiş, Osmanlı imparatorluğu zamanında bir memuriyetle Arab.stana gitmiş. Bir azda nakşi tari - katına bağlı, Beyrutta bir Arap kızıyla evlenmiş, Osmanlı hükümeti dağılınca Beyrutta doğan oğlu Abru (Acemce yüz suyu demektir) ve hanımı ile İs - tanbula gelmişler. Abdulgafur efendi soy adını değişt - tirerek Dağdeviren soy adını almış. Bundan on beş sene evvelde vefat etmiş. Abru lise tahsilini de İs - tanbulda yapmış, sevdiği bir Rum kızını babasının muamalatından alamamış, onun intihap ettiği Sır - bıstandan göçmen gelmiş bir Boşnak kızı ile evlen - miş, şimdi ondan bir kaç çocuğu var. Büyük oğlu Tunç bir rum kızı ile evlenerek şimdi ticaret haya - tında. Kollejde okuyan kızı Nurten bir Amerikalı ile evlenerek, şimdi her ikisi Ankarada tercümanlık yapıyorlar.

Abru Dağdeviren tekaüt maaşı alıyor ve bir azda oğlunun yardımı ile geçiniyor. Hayatından, ge - çiminden şikâyeti yok.

Merak ederek Dağdevirene sordum. Sizin için su katılmamış Çerkes dediler. Fakat görüyorum ki ev aşüreye dönmüş. Çerkesi var, Türkü var, Arabı, Acemi, Rumu, Boşnağı ve en nihayet Amerikalısı var. Buna su katılmamış diyeceklerine Babil kulesi dense daha iyi olmaz mı?

Abru, içini çekti. Ne yapalım, geleneğe ve mu - hite uyuyoruz. Kendimizi tamamen kaybettik. Fakat kalben çerkesi çok severim...

İyi ama. Vatan gitti. Ad ve soy adı değişti, dil gitti, muhtelif ve yanlış izdivaçlarla aile bağlılığı ve kültür birliği değişti. Aile melezleşerek karıştı. Adig - elik his ve bağlılığı nerede kaldı? deyince bu sefer içini daha derinden çekti. Evet babamın eski soy adı nı ve memleketini ben hatırlıyorum. Çocuklarım bun - ları da bilmiyor... Hepimiz Amerikalılar gibi olduk.

İşte milliyet böyle kaybolur. Evvelâ ad, ve Soy Adı, Arkasından dil ve muhtelif izdivaçlarla millî hissin kaybolmasile camiaya bigâne kalmak...

İşte arkadaşın kısmen şakaya getirerek su ka -

tılmamış Çerkes dediği misafiri Ad, soy, dil, adet, anane ve bütün millî varlıkları kaybetmiş, benliği is - tihaleye uğramış bir insandı.

* *

Kasey

LÜZUMLU BİLGİLER

★ Şeftali lekese en zor çıkan lekelerdendir. Bununla beraber, meyva suyu damlar damlamaz, le kenin altına yumuşak bir bez tutarak, sıcak su ile si - linirse, yüzde altmış nisbetinde çıkar. Bundan son - rasıda zamanla kumaş yıkandıkça veya silinip temiz - lend.kçe yavaş yavaş kaybolur.

★ Bıçak; soğan vesaire kokmuşsa; bunu der - hal gidermek için, bıçağı soğuk su ile yıkayıp alev - den geçirmek kâfidir.

★ Deri eşya; en iyi, saf alkolle silinince te - mizlenir. Üzerindeki lekeler çıkar.

★ Naylon, perlon, rayon gibi sun'î kumaşlar daima soğuk su ile yıkanır ve ılık ütü ile ütülenir.

★ Kitaplar arasına bir az naftalin serpecek o - lursanız, kitplara zarar veren böcekleri, küfü önle - miş olursanız.

★ Yünü yumak yaparken, yumağın ortasına bir naftalin yerleştirilecek olursanız güveden koru - muş olursunuz.

★ Fırtınalı havalarda süt daha çabuk bozulur.

★ Beyaz çamaşırlar, yağmur suyu ile daha gü - zel temizlenir.

★ Krom kaplı eşya üzerinde sinek pislikleri al - kolle silinir.

★ Pamuklu veya keten çamaşırlardaki küf le - keleri (sandık lekeleri) amonyaklı su ile yıkanınca çıkar. Bir kerrede çıkmazsa tekrar tekrar yıkama - lıdır

Vatandaş!

Kültür ve yardım Cemiyeti olan İstanbul Kaf - kas derneğine üye ol.